

Memòria del Mapa de Patrimoni Cultural de CAPOLAT (Berguedà)

- Autors:

Marta Sánchez

Rosa Soler

Pol Navarro

Societat d'Arqueologia del Berguedà

Oficina de patrimoni Cultural
Ajuntament de Capolat

Agost 2022

**Diputació
Barcelona**

MEMÒRIA DEL MAPA DE PATRIMONI CULTURAL DE CAPOLAT

Societat d'Arqueologia del Berguedà

2022

1.	Presentació	1
2.	Metodologia.....	3
	2.1. Criteris de selecció	3
	2.2 Elements no inclosos en el mapa.....	5
	2.3 Descripció de la fitxa del mapa de l'OPC	5
	2.4 Les fases del treball.....	6
	2.5 Fonts consultades:	8
	2.5.1 Bibliogràfica	8
	2.5.2 Documentació d'arxius públics	8
	2.5.3 Altres inventaris.....	9
	2.5.4 Cartografia	9
	2.5.5 Informació oral.....	9
3.	Marc d'Intervenció General	10
	3.1. Marc geogràfic i medi físic	10
	3.2 Comunicacions	12
	3.3 Demografia i economia.....	13
4.	Síntesis històrica	15
	4.1 Toponímia	15
	4.2 Breu síntesi històrica.....	17
5.	Anàlisi del patrimoni cultural.....	22
	5.1 Elements fitxats.....	22
	5.2 Elements no fitxats	28
	5.2.1 Descripció dels elements no inventariats.....	31
6.	DIAGNOSI DEL PATRIMONI CULTURAL	32
	6.1 Estat legal de protecció.....	32
	6.2 Intervencions sobre el patrimoni.....	35
	6.2.1 Inventaris realitzats.....	35
	6.2.2 Altres intervencions	36
	6.3 Equipaments i activitats patrimonials.....	39

7.	RECOMANACIONS.....	Error! No s'ha definit el marcador.
7.1.	Línies estratègiques	Error! No s'ha definit el marcador.
7.2.	Protecció	Error! No s'ha definit el marcador.
7.3.	Conservació.....	Error! No s'ha definit el marcador.
7.4.	Difusió	Error! No s'ha definit el marcador.
7.5.	Recerca.....	Error! No s'ha definit el marcador.
8.	Bibliografia	39
9.	Webgrafia.....	43

CRÈDITS

Nom del projecte: Mapa del Patrimoni Cultural i Natural de Capolat

Població i comarca: Capolat, Berguedà

Promoció i finançament: Oficina de Patrimoni Cultural - Diputació de Barcelona - Ajuntament de Capolat

Execució: Societat d'Arqueologia del Berguedà: Pol Navarro, Marta Sanchez i Rosa Soler

Coordinació OPC: María del Agua Cortés Elía

Data d'execució: novembre 2021- agost 2022

1. PRESENTACIÓ

El present treball ha estat realitzat a petició de l'Ajuntament de Capolat i ha comptat amb el suport i el finançament de l'Oficina de Patrimoni Cultural (OPC) de la Diputació de Barcelona. Les bases per a la seva realització van ser acordades en el conveni subscrit per ambdues administracions, en el marc del programa de Mapes del Patrimoni Local que gestiona l'OPC. L'OPC ofereix un servei especialitzat en la cooperació i promoció del patrimoni cultural, en el qual hi ha l'elaboració dels Mapes de Patrimoni Cultural, inclòs dins el programa d'Estudis i Projectes que s'ofereixen en el marc del Catàleg de suport als serveis i activitats locals, als municipis de la Diputació de Barcelona.

Els objectius dels mapes són:

- La recollida intensiva de dades georeferenciades.
- La valoració dels elements immobles, mobles, documentals, immaterials i del medi natural, que conformen el conjunt del patrimoni cultural i natural del municipi.
- La creació d'una eina que faciliti la gestió i l'establiment de polítiques i de mesures per a la seva protecció i conservació.
- La planificació d'accions de difusió i rendibilització social del patrimoni cultural.

La realització del Mapa del Patrimoni Cultural de Capolat ha estat encarregada a la Societat d'Arqueologia del Berguedà (SAB) per part de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, a partir de la petició efectuada per l'Ajuntament de Capolat a la Diputació de Barcelona. L'elaboració dels treballs d'execució del mapa ha estat efectuada per 3 tècnics de la SAB, els historiadors Pol Navarro i Marta Sánchez i l'Antropòloga Física Rosa Soler. També s'ha comptat amb la col·laboració de l'Ajuntament de Capolat, que ha posat i ha facilitat mitjans tècnics i humans per a la seva elaboració.

L'execució del mapa inclou l'elaboració de la present memòria tècnica, que aporta els resultats de la recerca i la valoració dels elements que configuren el patrimoni cultural i natural del municipi de Capolat junt amb l'aportació d'un seguit de dades complementàries, segons els criteris establerts per l'Oficina de Difusió del Patrimoni.

Agraïments

Un treball com aquest no es pot fer sense l'ajuda de persones coneixedores del municipi, del territori i de la seva història. Així doncs, volíem agrair l'ajuda que s'ha rebut per part de moltes persones. Primer de tot, es voldria fer un esment especial als membres de la Societat

d'Arqueologia del Berguedà que van fer el primer inventari de patrimoni Capolat: el Jaume Bernades, la Sara Simon i el Josep Sánchez que varen fer l'inventari d'elements immobles, l'Andreu Galera, el Josep Farguell i el Josep Noguera que varen fer la part històrica i la Maria del Agua Cortés que va fer l'inventari d'elements mobles. La feina que varen fer va ser enorme, catalogant tots els elements i fent-ne les plantes i l'evolució històrica. Sense ells la realització del mapa de patrimoni hauria estat molt més difícil.

Aquí, s'hauria de fer una menció especial al Josep Sánchez, ja que ens ha acompanyat a molts dels elements que són difícils de trobar i ens ha donat accés a la informació inèdita del recull de mencions documentals dels masos del municipi que estan fent amb el Jaume Cunill i l'Alfons Casacuberta. També destacar l'assistència prestada per la Sara Simon, que ens ha donat indicacions, consells i informació sobre alguns dels elements del municipi.

També, es voldria agrair a l'Ajuntament de Capolat: a l'antic alcalde, Josep Mosoll, a l'actual alcaldessa, Mireia Besora i a la tinent d'alcalde Neus Martínez. La seva ajuda ha estat important a l'hora de confeccionar la llista d'elements a fitxar, de revisar-los i de tenir accés a alguns d'ells, com el cas de l'església de Sant Martí de Coforb.

No és menys rellevant l'ajuda rebuda per part de la Rosa Serra i l'Abel Rubió, per facilitar-nos informació sobre els documents de Capolat que es troben per un costat a l'Arxiu de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, i per l'altre a l'Arxiu Comarcal del Berguedà.

Finalment, volíem agrair també a alguns veïns que, amb bona fe s'han interessat per la investigació que estàvem realitzant i que s'han mostrat predisposats a ajudar-nos en tot el que necessitéssim, donant-nos a conèixer nous elements que desconexíem o aportant noves informacions. Especialment, doncs, donem les gràcies a la Marta Solsona i al Joan Angrill de les Guixeres i a la Clara de la Torre de Terrers.

2. METODOLOGIA

En aquest capítol s'exposa la metodologia que s'ha seguit en la realització de l'inventari i en l'elaboració de la present memòria. En aquest mateix apartat s'expliquen els criteris de selecció amb els que s'ha elaborat el llistat inicial d'elements a inventariar i, seguidament, s'aporta una breu descripció de la fitxa de registre utilitzada, concretament el model proporcionat per l'OPC de la Diputació de Barcelona. Un segon apartat exposa les diferents fases del treball realitzat i el seu desenvolupament cronològic, des de l'elaboració del mencionat llistat fins a la redacció de l'informe final. Finalment, es dedica un darrer bloc a donar a conèixer les fonts i arxius consultats durant la recerca efectuada.

2.1. Criteris de selecció

Els criteris de selecció emprats són els que es defineixen al "Plec de condicions tècniques per a la realització de mapes del patrimoni cultural", establert per l'OPC de la Diputació de Barcelona. L'objectiu principal és la recollida exhaustiva de dades del patrimoni cultural de Capolat, incloent-hi tots els elements susceptibles a ser reconeguts com a rellevants o singulars del municipi, pels seus valors històrics, artístics, simbòlics o identitaris, segons els criteris establerts per l'OPC. Així, en la selecció de les fitxes que componen el mapa s'ha procurat aplegar el màxim nombre d'elements definidors dels trets característics del terme municipal incloent-hi tots aquells que poden tenir un valor patrimonial històric o de diferenciació del lloc, i que en conjunt aporten una visió global del patrimoni local. I des del punt de vista concret de cada element, s'ha procurat obtenir la informació necessària per a valorar-lo en la seva individualitat i en el conjunt del territori. Cal tenir en compte que en alguna ocasió les dades queden acotades a la mateixa informació disponible i també a les possibilitats reals de recollir aquestes dades. També que només s'han seleccionat els elements seguint els criteris següents:

- Tots aquells elements patrimonials contemplats en altres inventaris, bàsicament els que ha realitzat la Generalitat de Catalunya com són l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic i l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya. També s'han inclòs tots aquells elements que tenen alguna figura de protecció.
- Com s'ha esmentat, s'han fitxat els elements immobles, mobles o naturals destacables per singularitat històrica, artística, etnològica, identitària o simbòlica. En aquest aspecte s'ha seleccionat i inventariat un nombre elevat de cases o edificis d'habitatge existents al terme municipal.

- Aquelles fonts documentals i fotogràfics amb un contingut específic remarcable a escala individual o per al conjunt del municipi, als quals se'ns ha facilitat l'accés.
- Aquelles manifestacions festives o tradicions que es consideren representatives i identificadores del municipi.

Així doncs, com a figures fixades s'han inclòs els elements més representatius del municipi que ofereixen una visió del conjunt del patrimoni local. Tot i això, hi ha un seguit d'elements no fixats que hem inclòs en l'apartat 5.2 i que per diverses raons, com per exemple, tenir poca significació, s'han incorporat en aquest apartat esmentat. Cal anotar que, tot i ser elements no fixats, són elements que no per això deixen de formar part del patrimoni del municipi i se'ls ha de tenir presents en el conjunt del patrimoni cultural de Capolat. De fet, estem davant un estudi plantejat com una eina oberta i així s'ha de contemplar, ja que noves investigacions, altres valoracions, etc., poden suposar l'enriquiment d'aquest estudi, tant pel que fa a la modificació de continguts com a afegir nous elements com, per contra, haver-ne de suprimir algun per motius diversos com la seva desaparició o canvis de criteri. També s'ha de valorar en el mateix sentit, respecte de les perspectives patrimonials que conté el treball, ja que cal considerar-lo com un punt de partida per afavorir la recerca i la gestió del patrimoni, tot generant sinergies que el valorin i que paral·lelament en suposin un millor aprofundiment, que es reflecteixi en la seva ampliació i conseqüent evolució.

Cal tenir present que l'objectiu principal d'aquest estudi no és la realització d'una tasca de recerca estricta, ni tampoc té la pretensió de fer una història del municipi, ni tampoc s'ha de veure com un instrument normatiu. En aquesta línia, és bo remarcar que no és un estudi en el sentit de catàleg de patrimoni arquitectònic ni té cap lligam amb la protecció urbanística dels béns ni és un instrument cadastral o que comporti accions sobre taxes o impostos.

El conjunt del mapa, incloent-hi aquesta memòria, és una eina que permet tenir un coneixement global del patrimoni cultural del municipi i que faciliti la presa de decisions que en relació amb aquest es vulguin dur a terme; especialment respecte de la gestió i planificació de polítiques culturals o patrimonials futures, com poden ser elaborar propostes de difusió, de rendibilització social, de conservació i protecció, a més de poder fer certes previsions pel que fa a presa de decisions en l'àmbit urbanístic, entre moltes altres actuacions.

2.2 Elements no inclosos en el mapa

Com s'ha esmentat ja en l'apartat anterior, no tots els elements que poden ser considerats patrimonials del municipi s'han fitxat. Hi ha alguns que han sigut documentats i avaluats, però que al final, a causa de diferents factors com la poca rellevància històrica, el desconeixement de la seva localització exacte o per ser de poca rellevància, s'ha decidit no fitxar-los. A més, s'ha de tenir en compte que el municipi pot tenir altres elements patrimonials que no s'han detectat en el moment d'elaboració del mapa, i per això no s'han arribat a incloure. Per aquest motiu, el mapa de patrimoni no s'ha d'agafar com una eina tancada, sinó oberta, en constant evolució, on es puguin anar fent ampliacions on s'incloguin nous elements.

2.3 Descripció de la fitxa del mapa de l'OPC

La fitxa emprada per a realitzar el Mapa del Patrimoni Cultural del municipi ha estat dissenyada per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona i constitueix un model en format web de fitxes de referència dissenyat per la pròpia OPC i aplicat en el conjunt de mapes que promou aquesta institució, on el mapa rep el tractament per tal d'assolir el format final de consulta.

Respecte del contingut de la fitxa, cal destacar la seva gran versatilitat i la variabilitat dels seus camps, instrument útil per a registrar informació relativa a categories de patrimoni diverses i força complexes. Hi ha diferents tipus de camps:

- **Obligatori / no obligatori:** s'han de complimentar els camps de la fitxa que sigui possible d'acord amb el volum d'informació disponible, excepte els que són obligatoris, que sempre s'han d'omplir.
- **Tancats / oberts:** els primers disposen d'una llista desplegable amb opcions definides per l'OPC, mentre que en els segons, la redacció és lliure.
- **Extensibles de text:** tots els camps oberts tenen un espai il·limitat de text, però cal tenir en compte que es tracta d'una fitxa informativa, no un llibre o un manual.

Els elements fitxats es poden classificar en cinc àmbits generals i, dins aquests àmbits, en diversos codis o tipologies:

TAULA 1: TIPOLOGIES DE LES FITXES (FONT : PRÒPIA)

Codi / TIPOLOGIA	AMBIT				
	Patrimoni immoble	Patrimoni moble	Patrimoni documental	Patrimoni immaterial	Patrimoni natural
	Edificis	Elements urbans	Fons d'imatges	Manifestacions festives	Zones d'interès
	Conjunts arquitectònics	Objectes	Fons documentals	Tècniques artístiques	Espècimens botànics singulars
	Elements arquitectònics	Col·leccions	Fons bibliogràfiques	Música i dansa	Jaciments paleontològics
	Jaciments arquitectònics			Costumari	
	Obra civil				

En el resultat final cada fitxa es veu reflectida en un plànol d'ubicació on, a través d'una simbologia específica, es pot identificar l'àmbit a què correspon aquella fitxa. Cada fitxa també es pot associar amb fotografies que il·lustren l'element en qüestió.

2.4 Les fases del treball

La realització del Mapa del patrimoni cultural s'ha desenvolupat en quatre fases principals:

- **Fase 1:** Recopilació prèvia de dades a partir de la bibliografia existent, fonts orals i treball de camp per part de la SAB durant els anys 2003-2004 i 2021-2022 .
- **Fase 2:** Revisió i actualització de les dades recopilades per la SAB per tal de definir el llistat d'elements a fitxar.
- **Fase 3:** Realització del treball de camp, basat en la localització i visita a cadascun dels elements, recollida de dades actualitzades (documentals, orals, etc.) i registre fotogràfic per a la posterior elaboració de les fitxes.
- **Fase 4:** Treball de gabinet, en el qual es contrasten les dades proporcionades pel treball de camp amb la documentació existent, introducció de la informació a la base de dades i redacció de la memòria final.

Cronològicament, cadascuna de les fases mencionades s'ha desenvolupat de la següent manera:

- **Fase 1: Recopilació prèvia de dades**

Durant els anys 2003 i 2004 la SAB va fer un treball d'anàlisi exhaustiva dins els límits del territori de Capolat combinant les fonts d'informació materials i documentals en una síntesi interpretativa global que inclogués també aspectes geopolítics. Fruit d'aquest treball es va generar l'Inventari i Catalogació del Patrimoni Cultural moble i immoble del Municipi de Capolat, un inventari inèdit que va realitzar la SOCIETAT D'ARQUEOLOGIA DEL BERGUEDA (2004) i que va ser lliurat a l'Ajuntament de

Capolat. Més endavant, aprofitant aquest treball, la Societat d'Arqueologia del Berguedà va elaborar el Catàleg de Masies de Capolat (2010) que formava part de la redacció del POUM. Els darrers anys també s'ha dut a terme un buidatge d'arxius a partir del qual s'està generant, també de manera inèdita, la Història dels masos del Municipi de Capolat (CASACUBERTA, A., CUNILL, J., SÁNCHEZ, J. (2022). Història dels masos del Municipi de Capolat. Inèdit).

- **Fase 2: Revisió i actualització de les dades inicials**

Partint de les dades obtingudes en anys anteriors per la SAB, ha sigut necessària una revisió d'aquestes per a realitzar un llistat d'elements a fitxar acurat i actualitzat. En el cas dels elements patrimonials immobles i mobles, s'han descartat aquells elements que no encaixaven dins els criteris de selecció definits al "Plec de condicions tècniques per a la realització de mapes del patrimoni cultural" i s'han afegit aquells que si ho feien i que no havien estat inclosos als treballs de partida, ja sigui perquè no es van considerar rellevats o perquè no se'n sabia la seva existència en aquell moment. En el cas dels elements patrimonials documentals, immaterials i naturals ha sigut necessària una recerca partint de zero consultant diferents arxius i inventaris.

Un cop revisat i ampliat el llistat d'elements patrimonials, aquest va ser revisat i consensuat amb els tècnics de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona i amb els membres de l'Ajuntament de Capolat.

- **Fase 3: Realització del treball de camp**

El treball de camp es va començar a realitzar durant la fase 2, per tal de poder descartar o no els elements dubtosos de selecció pel llistat d'elements a fitxar. A continuació, per tal de rendibilitzar el treball de camp, les sortides es van organitzar per zones, intentant agrupar el màxim d'elements a visitar en cada una d'elles i es van repartir entre els 3 tècnics. Gairebé totes les sortides es van dur a terme amb membres de la SAB que havien col·laborat en la redacció de l'Inventari i Catalogació del Patrimoni Cultural moble i immoble del Municipi de Capolat (SOCIETAT D'ARQUEOLOGIA DEL BERGUEDÀ, 2004).

- **Fase 4: Redacció de les fitxes i la memòria final**

Un cop aprovat el llistat d'elements patrimonials i a mesura que cada tècnic anava recopilant les dades de camp es van anar redactant les fitxes de cada element. Durant la

redacció d'aquestes va ser fonamental la consulta d'altra bibliografia a part del treball realitzat per la SAB el 2004. La memòria es va començar a redactar després de la finalització de la redacció de les fitxes i es va acabar després de la correcció definitiva d'aquestes.

2.5 Fonts consultades:

En l'elaboració del mapa s'han utilitzat diferents tipologies de fonts: bibliogràfica, arxius públics, altres inventaris, cartogràfica, informació oral i observació directa. Diverses de les consultes han estat realitzades a través d'Internet, tot i que també s'han conservat alguns llibres, tant publicats com inèdits, que tracten sobre la història de Capolat o la comarca. A continuació detallem les fonts consultades:

2.5.1 Bibliogràfica

S'han consultat tant els treballs previs realitzats per la SAB el 2004 com altres que parlen del patrimoni del municipi de Capolat. Els principals són "Els primers cognoms del Berguedà", per J. Cunill, "Història de Capolat", per A. Galera, "Espai domèstic i mobiliari rural del Berguedà", per MA. Cortés Elía, la "Guia d'Art del Berguedà" per R. Serra, A. Bernadich i M. Rota, i la "Catalunya Romànica" i "Monuments de la Catalunya romànica" per VVAA. També s'han consultat altres fonts bibliogràfiques més específiques com són memòries i informes d'intervencions arqueològiques o treballs concrets d'un element fitxat. Trobareu la bibliografia especificada a l'apartat 6 de la present memòria.

2.5.2 Documentació d'arxius públics

- **ADS** - Arxiu Diocesà de Solsona
- **AMC** - Arxiu Municipal de Capolat
- **AHN** - Archivo Histórico Nacional
- **CDMH** - Centro Documental de la Memoria Histórica
- **ACA** - Arxiu de la Corona d'Aragó
- **ADM** - Archivo Ducal de Medinaceli
- **DGC** - Arxiu de la Gerència Territorial del Cadastre de Barcelona
- **ANC** - Arxiu Nacional de Catalunya

- **ACB** - Arxiu Comarcal del Berguedà
- Arxiu de l'Àmbit de Recerques del Berguedà
- **APBe** - Arxiu Parroquial de Berga
- **MCB** - Museu Comarcal de Berga

2.5.3 Altres inventaris

- **IPAC** - Inventari de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya
- **IPAPC** - Inventari de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de la Generalitat de Catalunya
- **IZHC** - Inventari de Zones Humides de Catalunya

2.5.4 Cartografia

Per la realització del mapa s'ha consultat i utilitzat diversa cartografia entre la qual cal esmentar:

- Vissir3 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Consulta per Internet a través de la web: <http://www.icc.cat/vissir3/>
- Natura 2000 Network Viewer. Consultat per Internet a través de la web: <https://natura2000.eea.europa.eu/>
- Fulls 1:5.000 i ortofotomapes, de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Consulta per internet a través de la web: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-topografica/Base-topografica-1-5.000>
- El programa informàtic MiraMon.

2.5.5 Informació oral

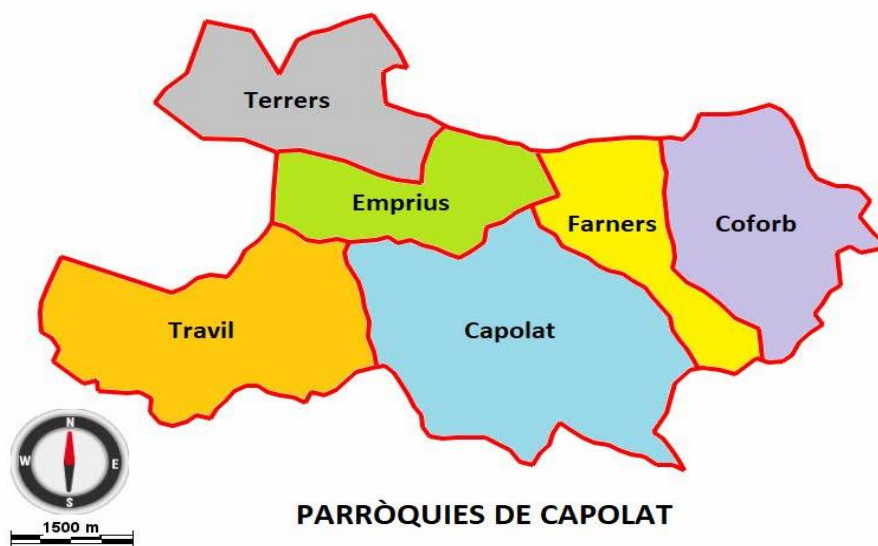
S'ha obtingut informació oral de membres de la SAB com són el Josep Sànchez, el Jaume Bernades i la Sara Simon, a més a més d'alguns habitants de les cases visitades.

3. MARC D'INTERVENCIÓ GENERAL

3.1. Marc geogràfic i medi físic

MAPA 1 MUNICIPI DE CAPOLAT (FONT: VISSIR)

MAPA 2 TERMES DE CAPOLAT (FONT: JOSEP SANCHEZ, INEDIT)

El Berguedà és la comarca més al nord de la província de Barcelona. Delimita amb altres comarques com són la Cerdanya, el Ripollès, Osona, el Bages, el Solsonès i l'Alt Urgell. Té una superfície de 1.183 km².

Capolat és un municipi que està situat a la zona central occidental de la comarca del Berguedà. Segons les dades del portal Hermes el municipi té una extensió de 34,13 km² i una altitud

mitjana de 1.279 metres sobre el nivell del mar. Limita a l'oest amb Navès i Guixers, municipis de la comarca del Solsonès, a nord amb Castellar del Riu, amb Berga (Valldan) i Avià a l'est i l'Espunyola al sud. Bona part de les seves fronteres ressegueixen accidents geogràfics. Per exemple, a l'est el separen dos-cents metres de desnivell de les planes de Berga i Avià i la seva frontera amb l'Espunyola ressegueix tot un conjunt de cingles escarpats. En canvi, la frontera nord coincideix amb la serra de Queralt i dels Tossals.

Geogràficament, Capolat és un gran altiplà separat per costes i cingleres dels municipis que l'envolten pel sud-est. El terme amb Avià està delimitat per la costa del Pou i la Costa de Serrapinyana. En canvi, el terme amb l'Espunyola ho està pels Cingles de Sant Salvador, els Cingles de Capolat, i la Costa del Mercadal i amb Montmajor pels Cingles de Taravil. Sobre aquest altiplà l'orografia va variant, ja que les zones sud i est és bastant plana, cosa que podem veure amb un seguit de topònims que hi trobem, com és el cas dels Plans de Taravil, el Pla de Tresserra o els Plans de la Coma. Tot i això, també hi trobem algunes parts més irregulars, com la zona central de la part sud del municipi, on hi ha la Serra de la Malla, el Serrat de la Llosa, i el Serrat de les Tombes. Aquestes zones planes han estat utilitzades al llarg de la història per l'explotació agrícola i la construcció de la major part de les masies del municipi. Al nord-est, en canvi, està ocupat per la Serra de Queralt i dels Tossals, cosa que li dona un perfil molt més muntanyós i boscós. La geografia del municipi també queda molt marcada per les rieres i corrents d'aigua que el travessen. Entre aquestes destacarien la Riera de Bellús i la de Clarà a la zona sud-est del municipi, el torrent de Cal Bisbe a la zona sud-oest i el Riu del Coll de Jouet i el Torrent de Castellà a la zona nord. Tots aquests corrents d'aigua presenten un traçat ple de salts i gorgs, a causa del terreny accidentat. De tots els cims que hi ha al municipi, els dos punts més elevats són el Tossal de Trasserra (1525) i el Tossal de Vilella (1526), els dos a la Serra dels Tossals.

Bona part del municipi de Capolat és, actualment, bosc, mentre que menys d'un 10% de la seva superfície està coberta de camps i prats. La majoria de boscos són de pi roig, seguits, en menor mesura, pels boscos de coníferes i boscos autòctons de la regió biogeogràfica mediterrània. També s'hi poden trobar alguns boscos de pinassa, fagedes, rouredes i alzinars. Pel que fa a les espècies autòctones, a la zona de la Serra de Queralt i els Tossals hi destaquen el cranc de riu autòcton (*Austropotamobius pallipes*), la llúdriga (*Lutra lutra*) i el rat penat gran de ferradura (*Rhinolophus ferrum-equinum*).

Climàticament, al Berguedà hi trobem quatre tipus diferents: clima alpi, subalpi, submediterrani i mediterrani humit. Capolat cau dins la zona del clima submediterrani. Aquest

és un tipus de clima no molt humit, que té unes precipitacions anuals de més de 800 mm. Els estius són plujosos i en alguns casos poden arribar a ser frescos, en canvi, els hiverns són freds i bastant més secs.

3.2 Comunicacions

Pel que fa a les comunicacions del municipi, aquest disposava d'una xarxa de camins de diferent grau d'importància que unien tant els diferents nuclis de població entre ells com amb altres municipis. Alguns d'aquests camins servien més aviat per l'explotació rural i forestal de la zona, altres, en canvi, eren de bast i servien com a principals vies de comunicació de la zona. Molts d'aquests camins es remunten no només a l'època moderna, sinó que han estat utilitzats ja des d'època medieval. Entre ells destaquen els dos camins rals de gran importància per la zona: el de Berga a Sant Llorenç, el de Coforb a Berga, el de Taravil a Capolat i el d'Avià a Coll de Jou. Alguns d'aquests importants camins continuen sent vies de comunicació del poble. Aquest és el cas de la carretera de Berga a Sant Llorenç que segueix part del traçat del camí de Coll de Jou o amb la carretera de Taravil a Capolat, que, en part, segueix l'antic camí ral entre les dues poblacions. Es conserven molt pocs fragments d'aquests camins, ja que molts trams han estat substituïts per carreteres o pistes forestals, i part dels fragments conservats han caigut en desús. La carretera més destacada del municipi, actualment, és la BV-4241, entre Berga i Sant Llorenç de Morunys, que el travessa d'est a oest per la zona nord. També hi ha tot un seguit de carreteres secundàries i pistes que uneixen els diferents nuclis de població, i donen accés a moltes de les cases que conformen el municipi.

Capolat també disposa d'alguns camins utilitzats especialment pel senderisme. En aquest grup hi trobem, per exemple, la ruta circular anomenada “Pantans i Turons”. La ruta comença a la carretera local de Capolat, just després de passar la casa de Gragés i el trencant de Torneula, baixa fins a Sant Salvador passant pel pantà de l'Espunyola i després torna per un altre camí. Una altra ruta circular és la que uneix el Serrat de Runers i el Tossal de Trasserra. També cal destacar l'etapa 14 del GR1, que, procedent de l'Espunyola, travessa el municipi de sud a nord-oest i puja fins al Pont de Llinars. A part d'aquests també hi ha altres camins de menor importància senyalitzats.

El municipi compta amb una parada de bus, situada al costat del Túnel de Capolat, on hi para el bus d'Alsa que fa el trajecte de Berga a Sant Llorenç. Els dies feiners hi passen dos busos d'anada i dos de tornada. A més, també hi ha dues parades de Transport a la Demanda: una

davant la Cantina de Llinars i l'altra davant la Mina i on, en cas de demanda, passen diferents busos al dia que fan el trajecte Capolat - Berga.

3.3 Demografia i economia

El municipi està dividit en diferents nuclis de població: Capolat, Terrers, Taravil, Farners i Coforb. Cada un d'aquests nuclis ha tingut la seva pròpia parròquia al llarg de la història, tot i que no totes han conviscut entre si. Aquestes serien: Sant Martí de Capolat, Sant Martí de Coforb, Sant Quintí de Taravil, Sant Andreu de Farners i Sant Serni de Terrers. Tot i que en el cas, per exemple, de Coforb, trobem un conjunt de cases bastant pròximes les unes amb les altres, la majoria del territori de Capolat és de poblament dispers.

Segons les dades del Programa Hermes de la Diputació de Barcelona, l'any 2021 Capolat tenia una població de 84 habitants. Demogràficament, va arribar a un màxim de 401 habitants l'any 1940 i des de llavors ha tingut un fort descens demogràfic. És cert que el municipi va arribar a un mínim de 54 habitants l'any 2002 i que des de llavors ha recuperat habitants i des del 2004 les dades es van movent entre els 72 i els 96 habitants. En la taula inferior podem veure com la tendència general des de mitjans de segle XX ha estat a la baixa. El 1717 hi havia una població de 131 habitants, que hem de considerar sobretot agricultors i ramaders. Veiem que uns setanta anys més tard la població ha augmentat en 100 habitants. Aquest increment és degut sobretot a què és una època on es donen un seguit de millores econòmiques en el sector primari. Posteriorment,, però veiem que a mitjans del segle XIX hi ha un fort augment de població. Probablement, aquest augment es deu a la industrialització i a l'explotació de la fusta de la zona. A la part de Terrers comencen a construir-se serradores i la fusta d'aquestes es destinava a les colònies tèxtils del Berguedà. La més important és la Serradora d'en Garriga, que es va construir a mitjans del segle XIX per explotar la fusta de l'Obaga de les Canals de Catllarí, però que va acabar tancant per l'endeutament del seu propietari. A partir d'aquest moment veiem que la població comença a disminuir. En pobles com Capolat, on no es van construir fàbriques tèxtils ni mines rellevants, veiem com sempre hi ha una tendència dels habitants a abandonar-los per anar a viure a les colònies tèxtils que es trobaven als municipis propers. És possiblement per aquest fet que veiem com la població va disminuint paulatinament, tot i certes revifades en anys concrets.

TAULA 2 EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ (FONT: ELAVORACIÓ PRÒPIA AMB DADES DE L'IDECAT)

1717	1787	1857	1860	1877	1887	1900	1910	1920	1930	1936	1940
131	239	525	545	322	243	237	286	385	340	295	401

1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1981	1986	1991	2021
397	316	233	220	177	165	184	145	107	59	84

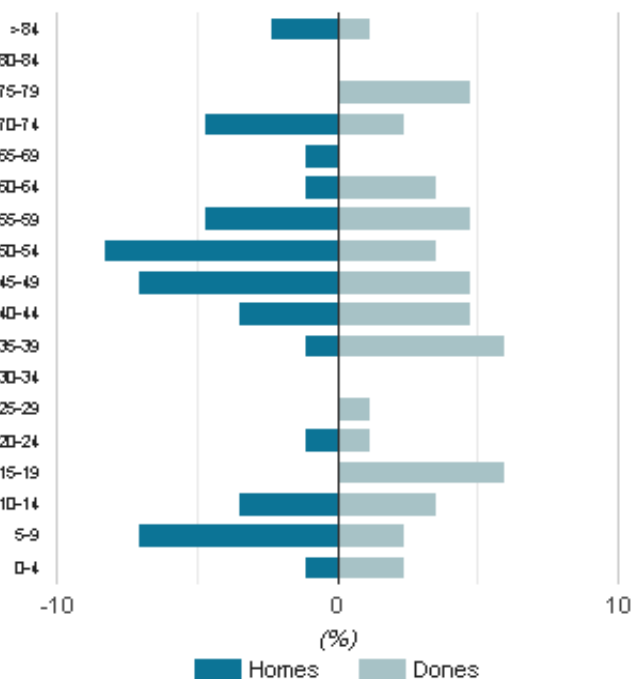
Pel que fa a la piràmide poblacional, aquesta té una forma atípica, deguda a la poca quantitat d'habitants. Podem veure que la majoria de la població se situa entre els 40 i els 59 anys, tenint també uns grups més petits d'infants-adolescents, i de majors de seixanta anys. Realment les franges d'edat d'entre 20 i 34 anys i de majors de 80 són els més escassos. D'aquests 84 habitants trobem que 40 són de sexe masculí i, en canvi, 44 de sexe femení.

Pel que fa a l'activitat econòmica, segons el programa Hermes la majoria dels seus habitants són assalariats i treballen en el sector serveis. També hi ha un grup

d'autònoms que es divideixen entre el sector de l'agricultura i el sector serveis. Dins el sector serveis, cal destacar la importància del sector turístic, i, concretament, de les cases rurals. Podem veure com en les estadístiques l'any 2020 hi havia 8 cases rurals, amb un total de 53 places.

Pel que fa al sector agrícola, l'Idescat dona dades del 2009. En aquells moments hi havia un total de 1.084 hectàrees de superfície agrícola, 443 de les quals eren terres llaurades i 641 de pastura permanent. Tot el conreu del municipi estava destinat a herbacis, dada que pot haver canviat, amb un cert augment del conreu de fruiters. Pel que fa als caps de bestiar, destacaven els porcs, seguits de l'aviram i dels bovins, sent aquests tres els grups d'animals més presents.

Estructura d'edats. 2021

GRÀFIC 1 PIRÀMIDE POBLACIONAL DE CAPOLAT (FONT: HERMES)

4. SÍNTESIS HISTÒRICA

4.1 Toponímia

- **Capolat**, aquest topònim segons Joan Coromines etimològicament vindria del verb capolar (tallar a trossos) i faria referència a una muntanya tallada, un penya-segat. Ens estaria parlant, doncs, del medi físic on es troba el nucli de Capolat, a un altiplà situat sobre els cingles de Capolat.
- **Travil o Taravil**, en aquest cas Coromines destaca que és un topònim preromà, però no vol arriscar-se massa sobre el seu origen. Sí que diu, però que la paronímia ibèrica es pot reforçar molt, ja que molts noms ibèrics de la península acaben amb -IL o -ILE. La similitud amb el topònim Trabil, a la Ribagorça, fa pensar que podrien tenir un origen similar, i més, tenint en compte, la similitud del paisatge. Així doncs, podria designar una penya de forma arrodonida pertanyent a aquestes serres rocoses de Taravil.
- **Coforb o Coforp**, ho identifica amb un origen llatí, procedint de "Fagu Curvo" (faig corbar), forma de la qual hauria evolucionat a Faucorp i després a focorp fins a arribar a Coforp.
- **Farners**, topònim que Coromines vincula amb la paraula grega *ἄχνη* 'farina' i que designaria l'existència d'un molí fariner. A la zona de Farners hi trobem alguns molins d'època moderna i potser algun que es podria remuntar a l'època medieval. No tenim dades, però, de si hi havia hagut molins en època antiga.
- **Terrers**, d'aquest topònim Joan Coromines no en dona una etimologia concreta, només especifica que és un derivat de Terra. Altres experts ho relacionen amb una elevació de terra, per tant, amb petits turons o muntanyes. Estaria fent referència a una zona de terreny irregular i amb elevacions del terreny.
- **Llinars**, topònim situat a Castellar del Riu, però que, actualment, fa referència, també, a la zona de Terrers, al nord-oest de Capolat. Coromines relaciona Llinars amb "Camps de lli".
- **Tossals**, topònim que fa referència a una de les serres més importants del municipi i que dona nom també al santuari de la Maredeu dels Tossals. Coromines el relaciona amb Toses i creu que vindria de "Tonsos", és a dir, pelats, i que faria referència a muntanyes despullades de vegetació.
- **Torneula** el topònim de Torneula és el nom d'una casa del segle XVII, però històricament era el nom que rebia la casa de Sant Salvador, actualment, en ruïnes. El nom vindria del

llatí *Turrem Nebule*, és a dir torre de la boira. Aquest nom li vindria donat perquè Sant Salvador, antigament, era una torre medieval, que estava situada en una penya que molts dies queda envoltada de boira.

- **Sant Salvador**, topònim associat avui en dia a les restes d'una torre medieval i el mas que s'hi va construir al voltant. És definit per l'antic monestir de Sant Salvador de Mata. El monestir carolingi estava construït a l'Espunyola, prop de les Cingleres que separen el municipi de Capolat de l'Espunyola. D'alguna forma, el topònim de Sant Salvador va quedar, després de la desaparició del monestir, associat a la cinglera i a la zona de sobre d'aquesta. Això va portar a la confusió de la torre de Sant Salvador de Torneula amb el monestir de Mata.
- **Les Guixeres**, aquest topònim està actualment associat a una masia de Capolat i indica que en aquesta zona on es troba la casa hi ha afloraments de guix i tradicionalment, els habitants del mas havien sigut els encarregats d'explotar-lo.
- **Coll de Jouet**, topònim que és el diminutiu de Jou. Jou ve de *Jogum* (aparell de junyir animals) i s'aplica a alguns colls com a metàfora. Segons Corominas representa la idea d'un "paratge a la carena d'una muntanya, on la carena s'inflexa, baixant fins al punt que uneix dos puigs o sectors més elevats i deixant pas a una via o camí".
- **Clarà**, topònim relacionat amb una de les rieres que travessa el terme de Capolat. És probable que el nom vingui del llatí *clerano*, que normalment fa referència a un espai de bosc on s'ha tallat els arbres, un clar. És possible que faci referència a la qualitat de la riera de ser clara, o, que, originalment anés associat al castell de Clarà (Avià) i es referís a una obertura del bosc en el lloc on van instal·lar el castell.
- **Serrat de les Tombes**: El nom del Serrat és causat per l'existència de diversos túmuls funeraris en aquest. Actualment, són poc visibles, però encara se'n poden identificar alguns. L'existència de tombes neolítiques va ser confirmada en una excavació arqueològica realitzada l'any 2004.

Pel que fa a l'escut del municipi, Capolat és un dels municipis del Berguedà que no disposa ni d'escut ni de bandera oficial.

4.2 Breu síntesi històrica

L'actual municipi de Capolat és fruit de les revolucions liberals del segle XIX, i més concretament, de la Constitució de Cadis de 1812, que van acabar configurant el nou ordre liberal amb la creació dels diferents municipis arreu del territori estatal. Aquestes noves unitats aglutinaven una sèrie de diverses realitats sobre la mateixa entitat: el municipi. Malgrat l'aparent unitat del municipi de Capolat, històricament hem trobat diverses realitats territorials i jurisdiccionals.

Quan neix el municipi de Capolat, passen a formar part del mateix diferents unitats: l'antic terme casteller de Capolat amb els districtes menors de Terrers, Taravil i Farners (dins el vescomtat, comtat i ducat de Cardona i sota el senyoratge dels ducs de Cardona) juntament amb la quadra de Coforb (dins la vegueria de Berga i sota el senyoratge de la família Boatella-Senespleda-Graner).

Valgui's aquesta breu introducció com a base per la breu síntesi històrica del municipi de Capolat, puix que abans de 1812 l'actual territori que ocupa Capolat tenia diferents dinàmiques i resultava un territori, com en part avui dia, heterogeni.

Prehistòria

Pel que fa a la prehistòria, ens trobem davant d'una realitat més desconeguda que no pas coneguda. Aquesta situació és causada per la manca d'excavacions arqueològiques que ens permetrien traçar més nítidament la prehistòria a l'actual municipi de Capolat. Malgrat això, podem fer referència a algunes notícies i jaciments que ens mostren algunes pistes de la prehistòria en llur territori.

L'any 1919 Pere Bosch Gimpera publicava al volum de Prehistòria Catalana de l'Enciclopèdia Catalana una destrat de bronze de 14'2 centímetres de llargada i procedent de Capolat.

Més enllà d'aquesta evidència, coneixem la presència d'un hàbitat prehistòric gràcies a les

FOTOGRAFIA 1: SERRAT DE LES TOMBES (FONT: PROPIA)

prospeccions superficials i sense remoció de terreny de la Bauma de Torneula i la Bauma del Portet; i finalment de l'excavació arqueològica d'una tomba al Serrat de les Tombes.

Així mateix, es documenten l'existència d'altres balmes que podrien haver estat habitades des d'antic i, per tant, ens posen de manifest l'existència d'un hàbitat en balmes ja des de la prehistòria..

Prospeccions a la bauma del Portet i la bauma de Rocaterçana van documentar ceràmica de l'edat del Bronze. A la bauma de Torneula i del salt de Sallent s'hi va trobar ceràmica de l'edat del Ferro.

Caldria doncs dur a terme una excavació arqueològica que ens permetés aprofundir en el coneixement de la prehistòria en l'actual terme de Capolat, així com conèixer les dinàmiques socioeconòmiques encara avui dia desconegudes. Noti's el coneixement fragmentari que es té de llur període en el territori de Capolat.

La protohistòria i el món antic

Pel que fa a llur època, ens trobem immersos en un desconeixement total a la zona de Capolat. De fet, no es coneixen jaciments datables d'aquest període. Aquest buit, ara per ara es pot resoldre cercant paral·lelismes amb jaciments propers al municipi de Capolat; el jaciment de la Canal dels Avellaners ens mostra l'existència d'un hàbitat a la zona contigua al municipi.

Futures recerques permetran conèixer –o no- la protohistòria i el món antic de Capolat, una part força desconeguda a causa del desconeixement de jaciments de llur període i no cal dir, de documentació. En aquest sentit, ens recolzem amb el fet que aquest període resulta molt poc conegut a la comarca del Berguedà, essent la situació de Capolat la mateixa al territori que l'envolta.

L'alta edat mitjana

A diferents dels períodes anteriors, a l'alta edat mitjana disposem d'algunes fonts documentals que ens permeten aproximar-nos el terreny més enllà de les restes arqueològiques. Desconeixem el territori de Capolat durant l'entrada a l'edat mitjana, l'arribada dels visigots i

la conquesta musulmana dins el terme de Capolat; podem imaginar la curta presència dels musulmans en el territori i amb anterioritat podem suposar que penetrà la religió cristiana entre finals del món antic i l'inici de l'edat mitjana. Dins el context d'organització territorial franca, esmentem la consagració de Sant salvador de Mata l'any 899.

FOTOGRAFIA 2 SANT ANDREU DE FARNERS (FONT: PROPIA)

Amb la conquesta franca i la consegüent organització territorial de Guifré el Pelós, podem situar Capolat dins el *pagus* o territori del Berguedà i dins de la Vall de Lord. De fet, Capolat actua de frontera natural entre el *pagus* del Berguedà i la vall susdita.

Dels comtes d'Urgell, a la zona de Capolat són substituïts pels vescomtes, comtes i ducs de Cardona. L'aleshores vescomte Ramon Folc I va aconseguir del comte d'Urgell la cessió del castell de Correà i l'església i parròquia de Sisquer. No obstant això, els aleshores vescomtes de Cardona van agafar interès també per la zona del comtat de Berga i la vall de Lord. En elevar-se el vescomtat a comtat l'any 1375, observem com dins de llur administració hi trobem el castell de Capolat.

La nova organització territorial a partir de la conquesta franca, va establir –entre altres coses– una densa xarxa parroquial que servís com a vertebradora del territori. Seran aquestes parròquies les que organitzaran el territori de l'actual municipi de Capolat i al mateix temps, ens oferiran uns focus on poder treballar les diferents unitats parroquials. Podem distingir diferents parròquies de Capolat: Terrers, Capolat, Taravil, Farners i Coforb.

És en aquest punt quan observem la diversitat i la realitat heterogènia de l'actual municipi de Capolat, format a l'edat mitjana per a cinc parròquies que ens permeten treballar amb un cert ordre a les diferents zones.

Referint-nos a l'heterogeneïtat territorial de l'actual municipi de Capolat, insistim en el fet que Capolat va restar integrat dins la Batllia de Cardona pel que fa a la zona més occidental del municipi indicat amb anterioritat.

La baixa edat mitjana

La crisi baixmedieval va provocar estralls en el món rural, també a Capolat: a la dècada de 1470 veiem com els oficials del comte de Cardona han d'afrontar el despoblament de la terra i la consegüent minva dels ingressos de l'aleshores senyor comte de Cardona. Aquesta situació va comportar que es produís una fiscalització dels drets del senyor sobre els seus vassalls a través del dret de capbreu. Es coneix la referència d'un capbreu que ocupava els termes de Capolat i el Cint, però no s'ha localitzat en l'actualitat.

Durant el segle XV i part de l'edat moderna, la situació precària es va allargar; veiem revoltes (com la que es va donar a la vall de Lord l'any 1459), endeutaments de pagesos, establiments..., una sèrie de documents que ens mostren una situació de crisi en el món rural.

FOTOGRAFIA 3 MAREDEDÉU
DELS TOSSALS (FONT: SAB,
2004)

L'edat moderna

En aquesta època veiem la conflictivitat i violència social que es representa amb el fet del bandolerisme. Té lloc l'enfrontament dels Sorribes i els Vilaformiu, entre altres. Davant d'aquest escenari, al ducat de Cardona s'acordà l'any 1566 la Germandat o Unió d'Armes del ducat de Cardona contra lladres, malfactors, bandolers i homes de mala vida. Creiem que aquest fet és representatiu del moment coetani, en el qual es produeixen una sèrie de conflictes socials.

FOTOGRAFIA 4 CASA DE BARONS, CONSTRUÏDA AL SEGLE XVI (FONT: PRÒPIA)

Un altre episodi que es dona a l'edat moderna és la creació del bisbat de Solsona; aquest fet provoca que l'actual terme de Capolat, aleshores bisbat d'Urgell, acabés passant dins el nou bisbat creat: el de Solsona. Tot i la creació del bisbat de Solsona l'any 1593, Capolat no va passar a formar part del bisbat de Solsona fins al gener de 1624, després de diverses dificultats davant de la negació per part del bisbe d'Urgell a la separació de les parròquies del seu bisbat.

L'època contemporània

Francisco de Zamora fa un estudi a partir d'enquestes a finals del segle XVIII; malauradament no podem conèixer les dades referents a Capolat, puix no el van contestar l'enquesta. Pasqual Madoz, elabora un diccionari a mitjans del segle XIX, i aquest ens aporta una informació de Capolat: tenia 18 cases disseminades i barraques, a més de fer esment a l'església de Sant

FOTOGRAFIA 5 SERRADORA D'EN GARRIGA. (FONT: PRÒPIA)

Martí, de Sant Quintí de Taravil i del santuari dels Tossals. De Coforb diu que hi havia 14 veïns i 58 ànimes.

A més, Madoz fa referència a barraques habitades, de gent que extreia resina dels pins, teies i carbó vegetal. Ens mostra com es produeix un aprofitament dels recursos naturals que hi havia a Capolat, una explotació feta a partir de barraques.

En destaquem l'explotació forestal de Capolat, que fruïa d'una boscúria important. De fet, l'aprofitament de la fusta es revalorava amb la necessitat d'obtenir fusta. En el cas de Capolat, ens veiem obligats a fer esment de l'industrial Agustí Rosal, el promotor de la carretera de Berga a Sant Llorenç i la consegüent construcció del túnel del Coll de Jouet, que perseguïen l'explotació forestal de Capolat, amb l'objectiu d'aconseguir fusta per les seves fàbriques. La fusta era una alternativa a l'aigua del riu Llobregat que consumien les fàbriques.

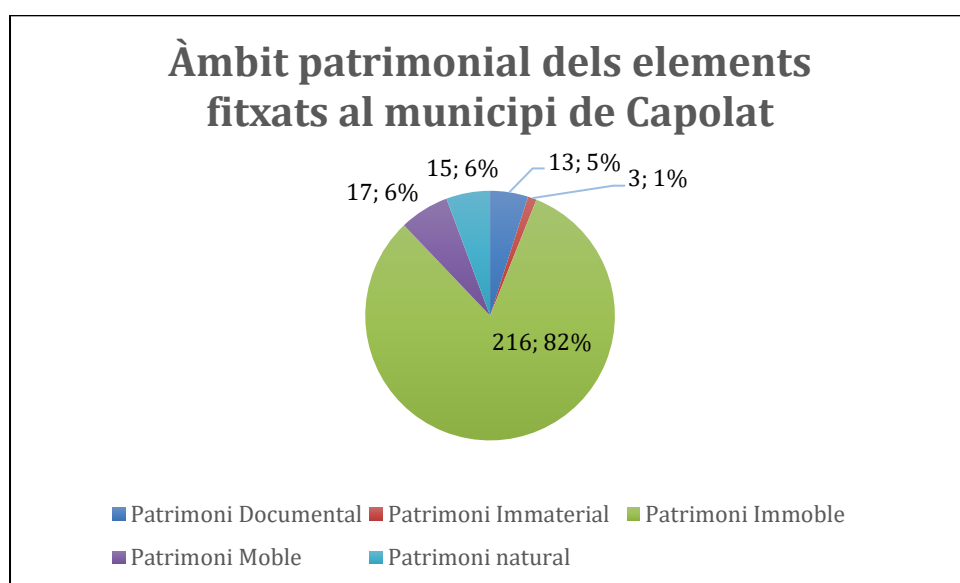
El juliol de 1899 es van iniciar les obres de la dita carretera, acabant en un fracàs econòmic però amb la carretera molt avançada, que de fet és la que encara avui en dia fem servir.

Quant al segle XX, la vida al camp segueix en la mateixa línia, però amb una depressió demogràfica: es produeix l'èxode rural, abandonant masies. Es perden habitants a causa de la crisi que es produeix al camp.

5. ANÀLISI DEL PATRIMONI CULTURAL

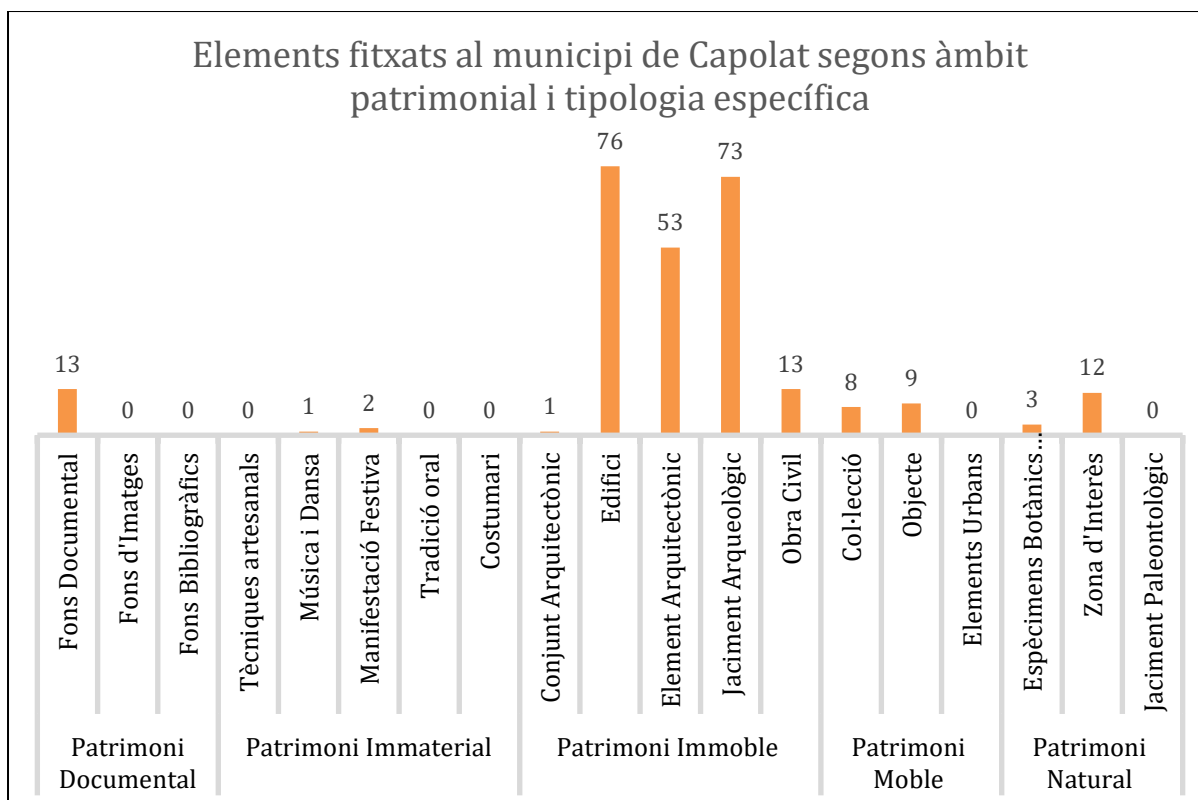
5.1 Elements fitxats

El present treball ha permès fitxar un total de 264 elements patrimonials al municipi de Capolat, dels quals, com s'observa al gràfic 2 la majoria són Patrimoni Immoble (82%, 216 elements). En percentatges molt més petits s'han pogut fitxar elements de patrimoni moble i natural (6%), seguidament de patrimoni documental (5%) i per últim, de patrimoni immaterial (1%).

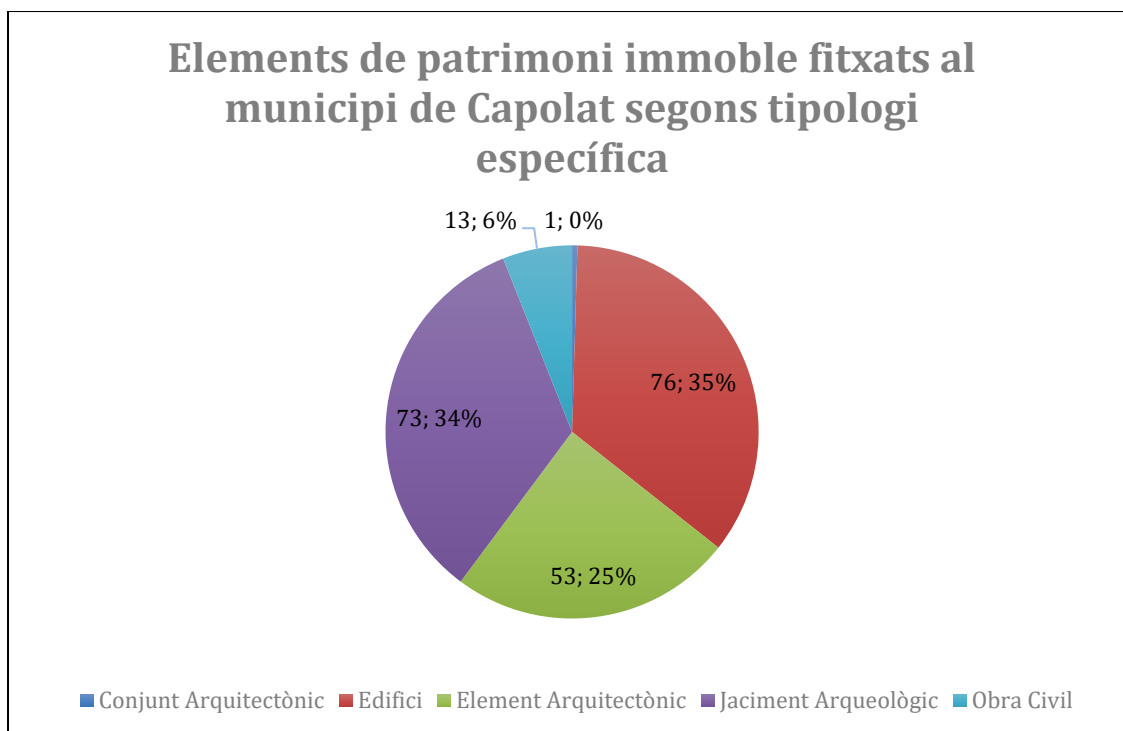
GRÀFIC 2 TIPOLOGIA DELS ELEMENTS FITXATS

Si s'observen les tipologies específiques de cada àmbit patrimonial (Gràfic 3) s'evidencia que els 4 àmbits amb menys elements fitxats són més homogenis en la seva distribució en aquestes categories; tots els elements documentals fitxats són fons documentals, a patrimoni immaterial només s'han pogut fitxar 3 elements, dues manifestacions festives i un element de música i dansa, a patrimoni moble el nombre d'elements fitxats com a col·lecció i objectes és similar, i a elements naturals destaquen les zones d'interès i 3 espècimens botànics d'interès.

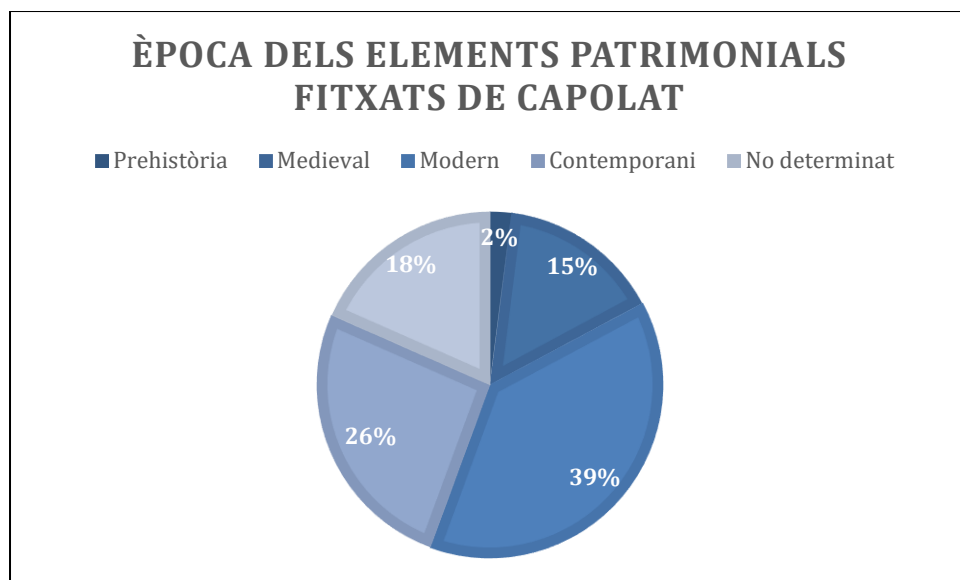
GRÀFIC 3: ELEMENTS SEGONS ÀMBIT I TIPOLOGIA

Pel que fa el patrimoni immoble, a diferència de la resta, trobem almenys un element fixat per a totes les tipologies específiques (Gràfic 3). La majoria d'elements fixats d'aquest àmbit són edificis, jaciments arqueològics i elements arquitectònics, amb percentatges molt similars, 35%, 34% i 25% correlativament, com es mostra al gràfic 4. En menor percentatge (6%) s'han pogut fixar elements d'obra civil, majoritàriament camins i pedreres. Finalment, només s'ha fixat un conjunt arquitectònic, el qual correspon al Santuari de la Mare de Déu dels Tossals.

GRÀFIC 4 ELEMENTS DE PATRIMONI IMMOBLE SEGONS TIPOLOGIA ESPECÍFICA

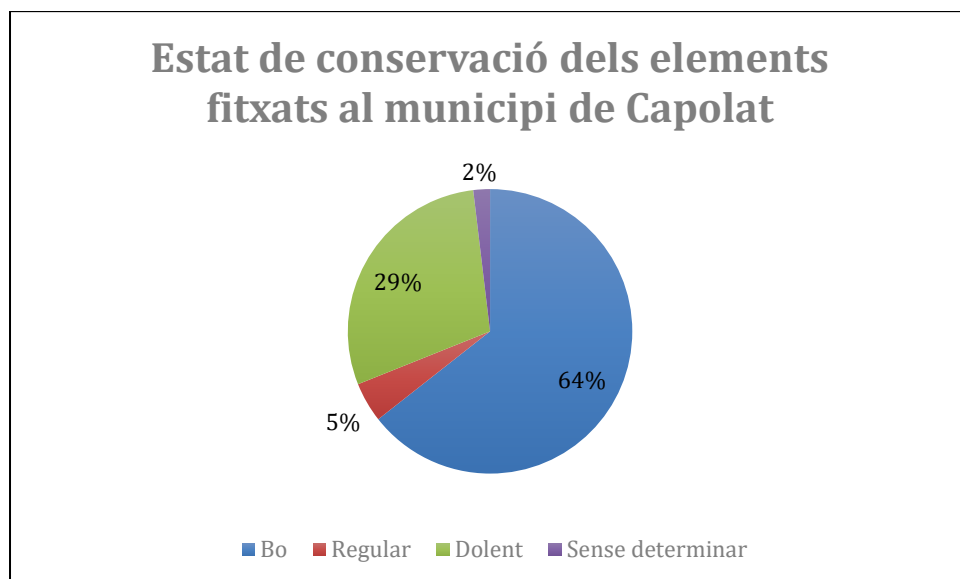
El patrimoni que s'ha fitxat al municipi de Capolat data majoritàriament de l'època moderna (39%) seguida de l'època contemporània (26%) (Gràfic 5). Alguns d'aquests elements tenen un origen medieval, com són La Closa, El Grau o Viladomat, entre altres. En total el patrimoni d'època medieval correspon a un 15% del total d'elements fitxats, moment quan es construeixen les esglésies de Sant Martí de Capolat, Sant Martí de Coforb, Sant Andreu de la Serreta i l'església del Santuari de la Mare de Déu dels Tossals. Pel que fa a patrimoni prehistòric, aquest només correspon a un 2% del total. Més endavant de la present memòria enumerem tot un conjunt d'indrets amb expectativa arqueològica, on es podrien trobar noves restes tant d'èpoques històriques com prehistòriques (6.1).

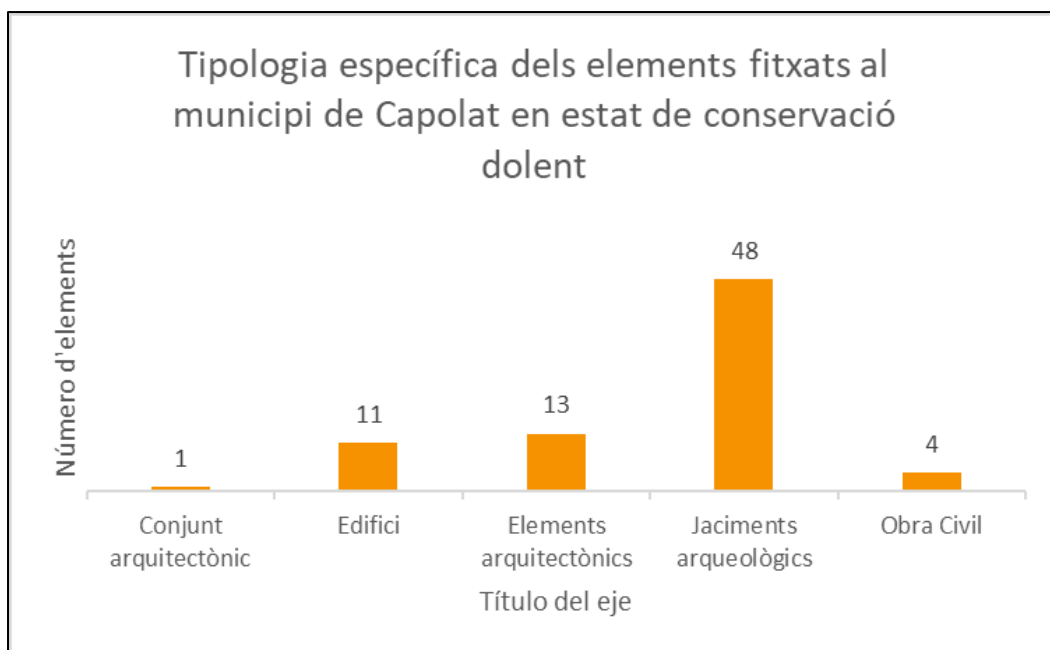
GRÀFIC 5: ELEMENTS FITXATS PER ÈPOQUES

En general, l'estat de conservació del patrimoni de capolat és bo (64%), tot i que un 29% dels elements han estat considerats en mal estat de conservació, majoritàriament per l'afectació de la vegetació en aquests (Gràfic 6).

Si ens fixem en els elements en estat de conservació dolent, representats al gràfic 7, destaquen els jaciments arqueològics (48 elements), els quals corresponen majoritàriament a edificis que actualment es troben enrunats, com són Cal Mocó, Cal Rata, Sant Salvador o Puig Torreta.

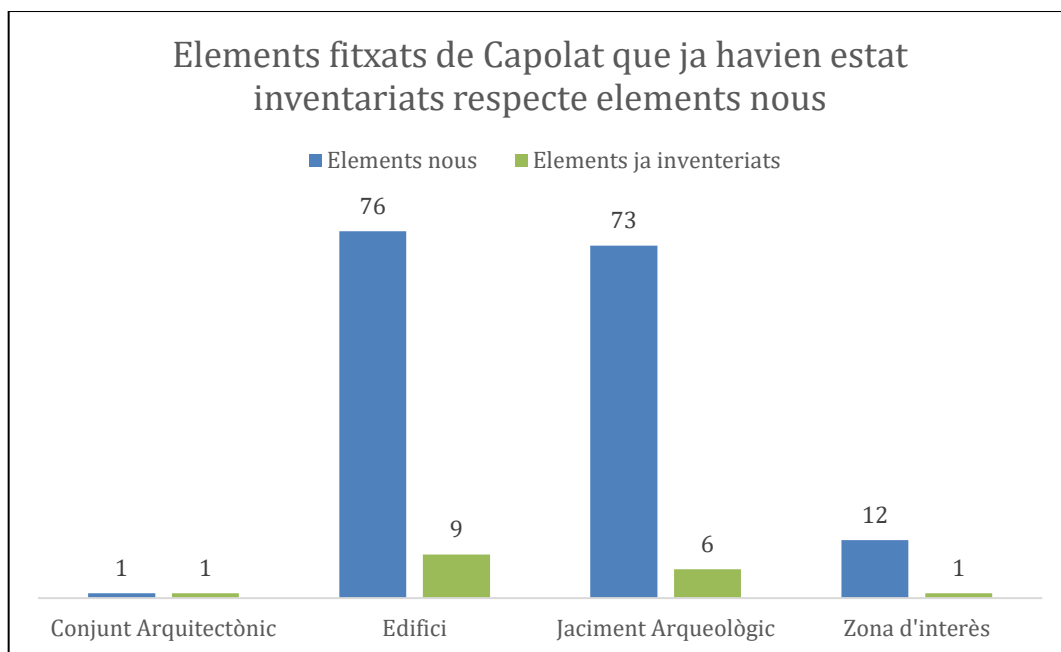
GRÀFIC 6: ESTAT DE CONSERVACIÓ DELS ELEMENTS FITXATS

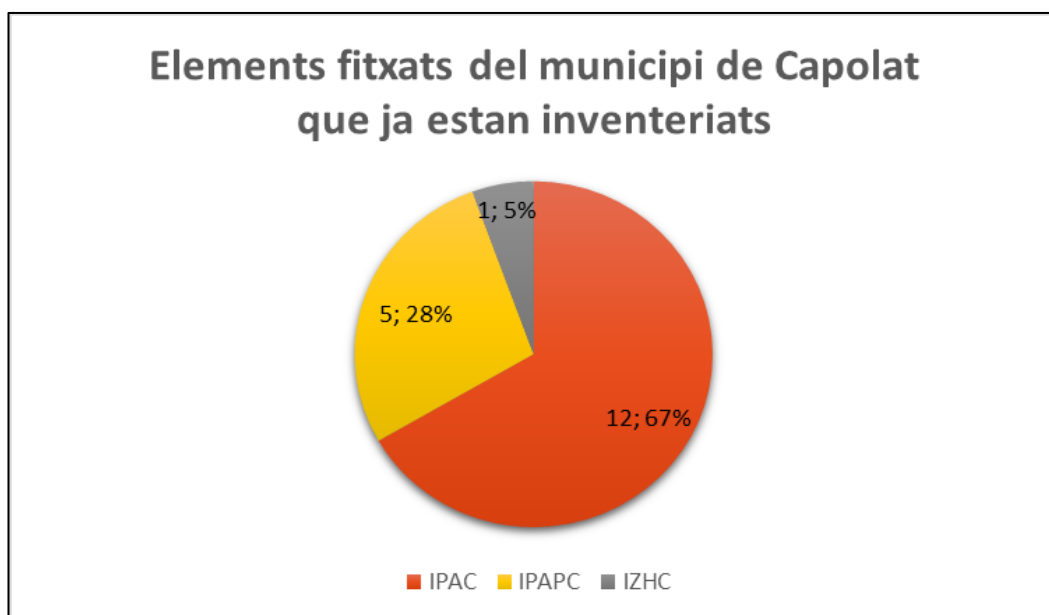
GRÀFIC 7 ELEMENTS EN MAL ESTAT DE CONSERVACIÓ PER TIPOLOGIA ESPECÍFICA

Tot i que la majoria d'elements fitxats es troben en bon estat de conservació, la majoria no tenen cap mena de protecció a nivell legal ni físic; un 88% no té cap tipus de protecció, mentre que només un 2% gaudeix de protecció legal.

Del total d'elements fitxats, només 17 ja havien estat inventariats abans, un nombre molt petit respecte el total d'elements que s'han fitxat en aquest treball (Gràfic 9). Concretament, hi havia 12 elements a l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya (IPAC) com són el conjunt arquitectònic del Santuari de la Mare de Déu dels Tossals, edificis com són Sant Martí de Capolat, Sant Quintí de Travil o Sant Serni de Terrers, 5 a l'Inventari de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de la Generalitat de Catalunya (IPAPC), com la Cova de Rocaterçana o la tomba 1 del Serrat de les Tombes, i la zona d'interès del pantà de l'Espunyola, la qual es troba a l'Inventari de Zones Humides de Catalunya (IZHC) (Gràfic 10).

GRÀFIC 9 ELEMENTS INVENTARIATS ANTERIORMENT DEL MUNICIPI COMPARAT AMB ELEMENTS FITXATS NOUS DE LA MATEIXA TIPOLOGIA ESPECÍFICA

GRAFIC 10 ELEMENTS FITXATS EN INVENTARIS ANTERIORS

5.2 Elements no fitxats

Elements desapareguts o no localitzats		
Tipologia		Elements i observacions
Patrimoni immoble	Edificis	- Rossinyol - Castell de Capolat - Capella de Trasserra
	Jaciments arqueològics	- Fossa Sota Riera - Fossa al Serrat de la Bugia - Fossa al Serrat Gran - Fossa al Pas de Riera - Fossa al Pontasco
Patrimoni moble	Objectes	- Mare de Déu de Sant Serni de Terrers (es guarda en alguna casa, però no es té constància d'on)

Elements menys rellevants, poc interès històric, manca d'informació, o altres circumstàncies (no haver-hi tingut accés)		
Tipologia		Elements i observacions
Patrimoni immoble	Element Arquitectònic	- 60 Carboneres de la Vaga dels Tossals
	Obra civil	- Camí vell de la Foradada

		- Camí de Pla de Casóлива al Cint - Camí ramader de Taravil - Camí de Trasserra a Vilella - Camí de Taravil als Tossals per la Carena - Camí dels Tossals per la Rua Gran i la Canal de Roners - Camí de la Placeta - Camí de Serrra Alzinosa a la Ribera - Camí de cal Guineu a la Torre - Camí del Tossal Pla - Camí de la Timonosa - Camí de la Timonosa a cal Fargalló - Camí ramader de l'obaga dels Tossals - Camí de la Timonisa a Vilella - Camí de Cal Guineu Nou a la Torre - Camí del Regatell a Cofprb - Camí ramader del Grau - Camí dels Guixeresos - Dracera de Solanelles - Camí de la Serreta - Camí ramader de Capolat - Camí del Santuari dels Tossals - Camí de Vilella - Camí de Taravil al Mercadal - Camí de Sant Jaume de Bancs per la Canal de l'Alzina - Camí de la Mora - Camí ramader de Taravil
--	--	---

		- Camí del Llençafust - Camí de Taravil a la Valldora - Camí de Taravil al Cint - Camí de cal Molsa
Patrimoni natural	Zona d'interès	- Riera de Bellús - Saltant del Grau - Rasa del Grau - La Foranca - Rasa de Balart - Gorg del Molinot - Rasa de la Guixera - Rasa del Clot de Foubes - Salt Curt - Torrent de Cal Bisbe - Rasa del Frau - Riera Nova

Elements fora del terme municipal		
Tipologia		Elements i observacions
Patrimoni immoble	Edificis	- Santa Margarida de Vilella - La Caseta de Vilella - Vilella - La Timonosa - Sant Mamet

	Obra civil	- Cementiri de Santa Margadira de Vilella
	Element arquitectònic	- Barraca del Cinto
Patrimoni immaterial	Tradició oral	- Tossal de les Monges - Les Tres Maries

5.2.1 Descripció dels elements no inventariats

Pel que fa als edificis desapareguts o no localitzats hi trobem per un costat un conjunt d'edificis que han estat destruïts i dels quals no en queda rastre. Aquest és el cas del castell de Capolat, que es creu que estava on hi ha les restes del Santuari dels Tossals, però durant les excavacions arqueològiques només varen sorgir uns retalls a la roca que es podrien identificar com a part del castell. El mateix passa amb la Capella de Trasserra, era una petita capella del segle XVIII que es trobava al costat del mas Trasserra, però que va ser totalment destruïda a finals del segle XX. La casa Rossinyol també va ser destruïda a finals del segle XX i actualment només queda dempeus la pallissa. Les fosses de la guerra civil, en canvi, si que es conserven, però, a part de la del cementiri, la localització de les altres, més enllà del nom, no és pública ni ha estat precisada del tot. S'ha fet una fitxa genèrica sobre les fosses a la del cementiri i s'esmenten les altres tot i que no estiguin fixades per separat. Finalment, la Mare de Déu de Terrers se sap que és custodiada en una casa del poble, però no és pública la seva localització.

Pel que fa als elements de menys interès s'hi poden trobar per un costat les carboneres. D'aquestes se n'ha fixat una i s'ha fet servir de fitxa genèrica, ja que a Capolat hi ha més de seixanta carboneres i totes elles tenen exactament les mateixes característiques, així que s'ha decidit afegir un mapa on es pot veure la situació de totes, però no s'han fet fitxes individualitzades. Dels camins hi ha un inventari molt complet dut a terme per la Societat d'Arqueologia del Berguedà, però es va decidir fer només els camins de més importància com són els camins rals o camins com el de Matamatxos o el Pas del Portet. El mateix passa amb totes les rieres, torrents i salts de Capolat, s'han fet els més coneguts o amb més importància

històrica per Capolat. Totes les col·leccions i objectes privats de les cases de Capolat els tenim documentats per l'estudi que va fer-ne la Societat d'Arqueologia l'any 2004, però es va decidir no introduir-los en el mapa per preservar la intimitat dels propietaris.

Pel que fa als elements que es troben fora del terme municipal, tot i que en l'estudi de l'any 2004 es va decidir inventariar també les cases i elements situats a Vilella (Solsonès), per la seva connexió històrica amb Capolat, s'ha decidit no fitxar-los, ja que actualment no són dins el municipi de Capolat. Finament, el topònim de les Tres Maries no s'ha fitxat com a tradició oral, pel fet que, tot i parlar dels morrals de Capolat, és una tradició oral de Berga, no de Capolat.

6. DIAGNOSI DEL PATRIMONI CULTURAL

6.1 Estat legal de protecció

Actualment, a Catalunya existeixen tres graus de protecció pel que fa al patrimoni cultural. El grau més elevat és el de Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), que, segons la Llei 9/1993 de 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català, són els béns més rellevants del patrimoni cultural de Catalunya i equivaldria al BIC de la legislació espanyola. El següent estadi de protecció són els BCILs, que són béns de menor entitat als BCINs però amb una importància històrica o artística considerable sobretot a nivell més local. En un tercer estadi hi hauria tota la resta de béns integrants del patrimoni cultural català.

BCINs

Capolat no té cap jaciment ni monument que hagi estat nomenat BCIN. Sí que és veritat que per normativa tots els castells i fortificacions, estiguin o no en estat ruïnós, tenen la consideració de BCIN per la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català. En aquest cas, a Capolat hi ha el Castell de Meda, la Torre de Torneula, Viladomat, la Closa i la Coma. El castell de Capolat com a tal ha desaparegut del tot, però la resta conserven estructures i, tot i que molts són només torres, no deixen de ser fortificacions medievals. Ara bé, no consten en l'inventari de BCIL ni de BCIN, per la qual cosa no és efectiva la protecció.

Sí que ens hem de fer ressò, però, de la documentació sobre Capolat custodiada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que al formar part del sobre anomenat arxiu, gaudeix de la denominació BCIN a conseqüència de la disposició addicional primera de la Llei 9/1993.

BCILs

Pel que fa als béns protegits en aquesta categoria en trobem només dos:

- El Santuari de la Mare de Déu dels Tossals, va ser declarat BCIL amb el número 6657-I per Acord del Ple del Consell Comarcal de 26/02/2014
- L'església de Sant Andreu de la Serreta, va ser declarat BCIL amb el número 6658-I per Acord del Ple del Consell Comarcal del 26/02/2014.

Altres elements protegits

- En relació al patrimoni eclesiàstic la Llei 9/1993 estableix que "1.-L'Església catòlica, com a titular d'una part molt important del patrimoni cultural català, ha de vetllar per la protecció, la conservació i la difusió d'aquest patrimoni i, amb aquesta finalitat, ha de col·laborar amb les diverses administracions públiques de Catalunya. 2.-Una comissió mixta entre l'Administració de la Generalitat i l'Església catòlica ha d'establir el marc de col·laboració i coordinació entre les dues institucions i fer-ne el seguiment. 3.- Reglamentàriament s'ha de determinar, si escau, la col·laboració amb l'Administració local". En aquest cas, a part dels edificis de les diferents esglésies que es poden localitzar pel municipi, també destaquen una sèrie de béns mobles molt interessants i que han estat inventariats: el retaule barroc de Sant Quintí de Travil (126), situat, encara avui, dins l'església de Travil; el retaule barroc de Sant Martí de Capolat (154), situat dins l'església; i la Mare de Déu dels Tossals (142) que actualment es troba al Museu Comarcal i Diocesà de Solsona. Altres elements de culte i litúrgics també es conserven tant al museu de Solsona com a les esglésies (fitxes 149, 155 i 159). Tot i que per la Llei 9/1993 haurien de tenir consideració com a elements protegits, la manca d'inscripció i reconeixement no certifica aquesta situació, però és convenient tenir-ho en compte.

- Els béns mobles que són considerats com a integrants del Patrimoni Cultural Català són els que es troben en museus, els que s'han obtingut d'intervencions arqueològiques i els que tenen unes característiques artístiques singulars. Aquests béns es troben en museus, que són els encarregats de conservar-los, estudiar-los i catalogar-los. Aquí s'hi haurien d'incloure els

objectes que actualment es troben al Museu Comarcal de Berga (fitxa 162) i els que es troben en el Museu Comarcal i Diocesà de Solsona (fitxa 149).

- Pel que fa al Patrimoni documental s'ha fet esment a la documentació conservada a arxius i especialment a aquella que té més de cent anys està protegida per la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'Arxius i Documents de Catalunya. En aquest sentit, s'ha fitxat l'Arxiu Municipal de Capolat, l'Arxiu Comarcal de Berga, l'Arxiu Diocesà de Solsona, la Secció Catalana de l'Arxiu de la família Medinaceli, l'Arxiu Nacional de Catalunya, l'Arxiu Parroquial de Berga, i al de la Gerència territorial del Cadastre de Barcelona. En quant a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, la documentació que conserva és considerada BCIN per la disposició addicional primera de la Llei 9/1993.

Elements de Patrimoni Natural protegits

- A part dels béns d'interès cultural, també hi ha altres categories de protecció. Un exemple són les diferents categories de protecció del patrimoni natural. A Capolat no hi ha cap Parc Natural, però sí que hi ha un Espai Natural Protegit: la Serra de Queralt i els Tossals. Aquest espai natural és un ZEC (Zona Especial de Conservación) de la Xarxa Natura 2000. La Xarxa Natura 2000 és una xarxa europea d'espais naturals que intenta fer compatible la conservació d'aquests espais amb les activitats humanes que s'hi desenvolupen, mantenint un bon estat de conservació dels hàbitats i espècies. En general a Catalunya existeixen 117 espais de Natura 2000, dels quals 115 ho són com a ZEC i 73 com a ZEPA.
- La conselleria de Medi Ambient i Sostenibilitat també gestiona un inventari d'arbres monumentals, que pretenen posar en relleu el valor d'aquests per la seva funció ecològica, cultural, econòmica i simbòlica. Aquest inventari es divideix en tres graus de protecció: els Arbres o arbredes d'interès local (AL), els d'interès comarcal (AC) i els monumentals (AM). Capolat no té arbres nomenats en cap de les tres categories.

Per últim, cal destacar que la Conselleria de Medi Ambient i Sostenibilitat també compta amb un inventari de zones humides. Aquest inventari busca tenir coneixement de la localització i les característiques de les zones humides de Catalunya, ja que són ecosistemes diversos i rics

biològicament, però a la vegada molt fràgils i vulnerables. Dins d'aquest inventari hi podem trobar el Pantà de l'Espunyola, situat dins del terme municipal de Capolat.

D'altra banda, els camins ramaders estan protegits per la *Ley 3/1995 de Vías Pecuaries* (BOE 24 març 1995), que estableix el règim jurídic de protecció. La mateixa llei determina l'actuació de les Comunitats Autònomes i les sancions per incompliment de la conservació i protecció dels camins. A Catalunya la Generalitat està classificant els camins ramaders i, des de la seva classificació aquests camins estan protegits. Caldria assegurar-se de quins camins hi ha al terme de Capolat que gaudeixin d'aquesta classificació i si no existeix, demanar-la al Departament de Medi Ambient de la Generalitat.

6.2 Intervencions sobre el patrimoni

6.2.1 Inventaris realitzats

Anteriorment a la realització del mapa de patrimoni de Capolat, ja s'hi havien fet diversos inventaris:

- Inventari de patrimoni arquitectònic de Catalunya (IPAC), gestionat per la Secció d'Inventari del Patrimoni Cultural Moble de l'Àrea de Coneixement i Recerca de la Direcció General de patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. L'inventari es va començar a fer l'any 1982 i des de llavors s'hi han anat fent actualitzacions. En aquest inventari hi podem trobar els béns de les tres categories de protecció ja esmentades. A Capolat hi consten 10 fitxes i són les següents:
 - Santuari de la Mare de Déu dels Tossals
 - Església de Sant Martí de Capolat
 - Església de Sant Andreu de la Serreta
 - Església de Sant Serni de Terrers
 - Masia de Terrers
 - Molí de Terrers
 - Església de Sant Martí i Conjunt
 - Mas el Puig
 - Masia Trasserra
 - Forn de Foradada

- Inventari de patrimoni arqueològic i Paleontològic de Catalunya (IPAPC) es va estructurant a través de les Cartes arqueològiques que elaboren les comarques. L'inventari té el seu inici a finals de l'any 1982 i inclou informació dels jaciments arqueològics coneguts. Des del 2001 també hi incorpora els jaciments paleontològics i les intervencions arqueològiques realitzades amb resultat negatiu. De capolat hi ha sis fitxes diferents de jaciments:
 - Bauma de Torneula
 - Bauma del Portet
 - Cova de Roca Terçana
 - Serrat de les Tombes
 - Sant Quintí de Taravil
 - Santuari de la Mare de Déu dels Tossals

6.2.2 Altres intervencions

En aquest apartat s'hi inclouen les intervencions més importants realitzades al patrimoni de Capolat.

- **Sant Quintí de Taravil:** durant els mesos de juny i juliol de l'any 2004 s'hi varen realitzar unes intervencions arqueològiques per tal de delimitar, excavar, documentar i valorar les restes. Es va treballar en el sector A (l'església) i el sector B (zona de llevant). Aquestes excavacions varen permetre la localització d'una necròpolis altmedieval de la qual es van excavar 22 tombes. En el sector A també s'hi van localitzar estructures d'un mur, tres fogars, dues cubetes de combustió, un nivell de circulació i estrats amb alt component de cendres. Les excavacions varen ser dirigides per Jordi Guàrdia Felip.

FOTOGRAFIA 6 SANT QUINTÍ DE TARAVIL (FONT: PRÒPIA)

- **Santuari de la Mare de Déu dels**

Tossals: des de l'any 2005 al 2007 s'hi varen fer tres campanyes arqueològiques dirigides per Pere Cascante. L'any 2006 es van localitzar restes d'un petit temple que es trobaria sota del santuari actual i que va ser datat del segle XI. També es van trobar un seguit de sitges a la zona de l'atri que datarien dels segles XIV-XVI. Del segle XVII es van localitzar diverses estructures del nou santuari. En la intervenció de l'any 2007 es van excavar tres àmbits per confirmar les cronologies aconseguides durant l'anterior campanya. També es va fer l'estudi antropològic de quatre individus que van ser datats dels segles XI i XII.

FOTOGRAFIA 7 SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DELS TOSSALS (FONT: PRÒPIA)

- **Serrat de les Tombes:** entre finals de maig i el mes de juliol de l'any 2004 s'hi va fer una intervenció arqueològica i una prospecció per tot el Serrat per part de Josep Farguell, l'Anna Ramon i Josep Sánchez, ja que el topònim indica la possible existència d'altres

FOTOGRAFIA 8 SEPULTURA ESTUDIADA EN LES EXCAVACIONS (FONT: SAB, 2004)

enterraments. Es va prospectar una zona d'1,10 km d'amplada

i 2,65 km de llargada amb un fort desnivell. Els resultats varen ser positius, car en una zona propera al cim del serrat es van localitzar tres elevacions del terreny. La primera es va identificar com a túmul A i feia 12 m de llargada i 8,30 m d'amplada; la segona com a túmul B i era de 5,70 m de llargada i 4,20 d'amplada i l'última com a túmul C

amb mesures de 2,30 m de llargada i 3 m d'amplada. També es va excavar una de les tombes, que es tractava d'una cista formada per una caixa feta de quatre lloses de conglomerat amb coberta.

- **Bauma de Torneula:** l'any 1972 el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga va realitzar-hi una rasa per tal de prospectar la balma. La ceràmica obtinguda era amb decoració d'incisions relacionable amb la ceràmica tardana del Bronze Cerdà, del segle VI ANE i ceràmica amb decoració d'acanalats del Bronze final. També hi varen aparèixer alguns elements de sílex.

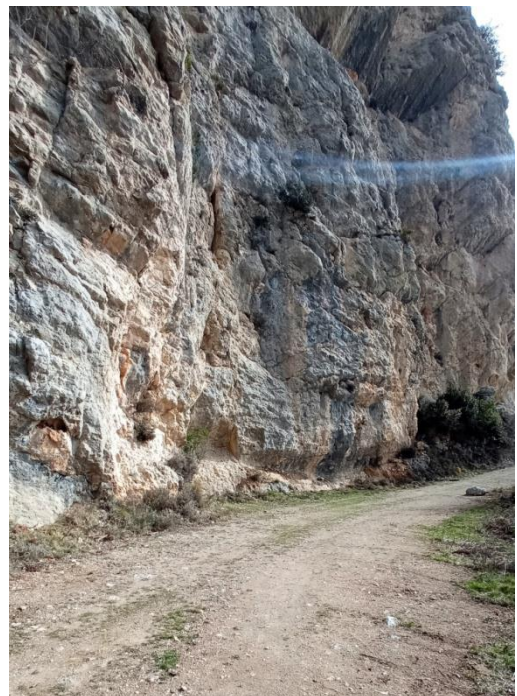

- **Bauma del Portet:** durant la dècada dels 70 el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga hi va fer una prospecció superficial i va recuperar-ne tres peces ceràmiques amb decoració incisa i forma carenada, datades del Bronze

FOTOGRAFIA 9 BAUMA DE TORNEULA (FONT: PRÒPIA)

Antic. Actualment, bona part de les restes que hi poguéu haver han desaparegut, ja que pel mig de la balma s'hi va fer una pista i es van emportar bona part de la potència estratigràfica que hi havia.

- **Sant Serni de Terrers:** recentment es va fer una restauració de l'església per part dels propietaris, ja que les estructures es trobaven en bastant mal estat de conservació. Alguns murs s'havien anat degradant, però el que estava en pitjor estat de conservació eren les

FOTOGRAFIA 10 BAUMA DEL PORTET (FONT: PRÒPIA)

teulades i l'espadanya, que estaven plenes de vegetació. Actualment, tota aquesta vegetació s'ha eliminat i s'han consolidat les estructures.

6.3 Equipaments i activitats patrimonials

Pel que fa a les activitats patrimonials a Capolat, actualment, no s'hi realitza cap mena d'activitat. A més, cap dels espais que podrien ser utilitzats com a equipaments patrimonials i turístics no està adaptat ni obert per visites. Tot i això, sí que disposa d'equipaments amb ús cultural.

- L'Ajuntament de Capolat: la sala de reunions a vegades es fa servir per activitats culturals com és el cas de conferències o cursos.
- L'Arxiu Municipal: situat al mateix edifici de l'Ajuntament, conserva part dels documents de la història del poble. Forma part de la Xarxa d'Arxius municipals de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, que en té cura dels seu manteniment.

FOTOGRAFIA 9 SANT SERNI DE TERRERS
(FONT: PROPIA)

7. BIBLIOGRAFIA

AA.DD. (1970). Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Vol 7, pàg. 336.

ARNOLD, E.N. ; BURTON, J.A. (1982). Guia de Campo de los reptiles y anfibios de España y de Europa. Ed. Omega. Barcelona.

AYMERICH, P.; SANTANDREU, J. (1988). Els amfibis i rèptils del Berguedà. Atlas herpetològic del Berguedà, dins revista cultural del Berguedà, L'Erol, núm, 24, pàgs 13 a 25. Berga.

BALLARÍN MONSET, J.M.. "Les Marededéus trobades". L'Erol. 10, p.24.

- BOLÒS, Jordi (2006). Diplomataris del monestir de Santa Maria de Serrateix. Segles X-XV. Fundació Noguera, Barcelona.
- BONET, Violant (2005) Informe del Procés de conservació-restauració de tres sarcòfags procedents de St. Quintí de Travil (Capolat). Inèdit
- BORRÀS, J.; MIÑARRO, JM.; TALAVERA, F. (1980). Catàleg Espeleològic de Catalunya (Urgell, el Solsonès, la Segarra i el Berguedà). Vol. 5: 234 pp. Políglota. Barcelona.
- BOTET I SISÓ, J. (1908-1911) Les monedes catalanes. 3 vols. Barcelona. Núm. 171
- BRIONES, M.; SANTACREU, J.. "Goigs i devoció popular". L'Erol. 23, p.41-44.
- CAMÓS, P. FR. N. (1657) Jardín de María. Plantado en el principado de Cataluña. Barcelona.
- CAMPILLO, X. et alii (2007) Inventari de Camins Ramaders del Berguedà, Berga: Grup de Defensa de la Natura del Berguedà.
- CAMPRUBI I SENSADA (2006), J.. Conquesta i estructuració territorial del Berguedà (s. IX-XI). La formació d'un comtat. Barcelona: Universitat de Lleida. (espai/temps; 46).
- CAMPRUBÍ, Josep i MARTÍ, Ramon (2008). El monestir carolingi de Sant Salvador de Mata (L'Espunyola, Berguedà).
- CASCANTE, P.: Memòria de la primera campanya d'intervenció arqueològica portada a terme al santuari de nostra senyora dels Tossals (Capolat - Berguedà). Societat d'Arqueologia del Berguedà SAB (21 juny-11 agost 2006). N° 7871/(3 vols.)
- CASCANTE, P.: Memòria de la segona campanya d'intervenció arqueològica portada a terme al santuari de nostra senyora dels Tossals (Capolat - Berguedà). Societat d'Arqueologia del Berguedà SAB" N° 8146 (3 vols.)
- CASCANTE, P.: Informe de la segona campanya d'intervenció arqueològica portada a terme al santuari de nostra senyora dels Tossals (Capolat - Berguedà). Societat d'Arqueologia del Berguedà SAB (15 juliol-31 agost 2007).
- CASCANTE P.; SIMON, S. (2006) Informe de la intervenció arqueològica realitzada al Santuari de la Maredeu dels Tossals. Capolat. Societat d'Arqueologia del Berguedà. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Servei d'Arqueologia.

- CASTANY, J., SÁNCHEZ, E., GUERRERO, LL., CARRERAS, J., MORA, R., VILA, G. (1990). El Berguedà: de la Prehistòria a l'Antiguitat, Els llibres de l'Àmbit, Berga, 1990; pàg. 186-187.
- CASACUBERTA, A., CUNILL, J., SÁNCHEZ, J. (2022). Història dels masos del Municipi de Capolat. Inèdit.
- CLÚA, M. Informe: Classificació de les monedes procedents de les excavacions arqueològiques al Santuari dels Tossals (Capolat). Gabinet Numismàtic de Catalunya. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Agost de 2007.
- CORTÉS, Maria del Agua (2016) Espai domèstic i cultura material. Una aproximació històrica a les cases rurals del Berguedà. [Tesi Doctoral Universitat Autònoma de Barcelona]. Tesis doctorals en xarxa.
- CORTÉS, Maria del Agua (2018). La Masia a la Catalunya Central. Evolució, tipologies i espais. FARELL
- CORTÉS I ELÍA, María del Agua (2001); “La Mare de Déu dels Tossals, del segle XIV”, Regió7, p.7
- CORTINA RAMOS, A.; GORDI i SERRAT, J. (2007) Carta del Paisatge del Berguedà. Programa de Gestió dels Paisatges del Berguedà. Generalitat de Catalunya.
- CRUSAFONT, M. (1982) Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa medieval (785-1516). Madrid. Núm. 155.
- CUNILL, Jaume (2020). Els primers cognoms del Berguedà. Inèdit
- DIVERSOS AUTORS. A: Urgell. Arxiu Diocesà del Bisbat d'Úrgell. 2.
- FARGUELL, Josep (2004). Informe de l'excavació de la cista de Capolat. Inèdit. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.
- FARGUELL I PALLARÉS, Josep, RAMON XIVILLÉ, Anna, SÁNCHEZ VICENTS, Josep (2004). Memòria de la intervenció arqueològica del Sepulcre del Serrat de les Tombes. Capolat (el Berguedà). <http://hdl.handle.net/10687/430627>.

- GALERA, Andreu (2020) "Noticia documental sobre la dous de la Coma de Farners (Capolat (1411))" L'Erol, núm. 144, 2020 p 51-58
- GAVÍN, J.M. A (1985). Inventari d'esglésies. Barcelona: Arxiu Gavín. Vol. 17: B.
- GUÀRDIA, J. (2004) Informe intervenció Sant Quintí de Taravil, juny-juliol 2004: Arxiu Servei d'Arqueologia.
- GUÀRDIA, J. (2004) Memòria de la intervenció arqueològica a Sant Quintí de Taravil (Capolat, juny-juliol 2004). Arxiu Àrea Coneixement i Recerca. Núm. mem. 5738
- LLADÓ, Fina: "Els espais naturals protegits al Berguedà en el PEIN", L'Erol, 59, tardor-hivern 1998, pàgs. 27-32. MPla d'Espais d'Interès Natural. Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient. Edició a cura de la Direcció General de Patrimoni Natural, 1996 (1^a ed.)
- MIRALPEIX, Francesc, LORÉS, Immaculada (2016) Sub tuum praesidium. Sota la vostra protecció. La imatge de la Mare de Déu al Bisbat de Solsona, catàleg d'exposició, Solsona, Museu Diocesà i Comarcal de Solsona.
- SERRA I VILARÓ, J.. A (1989): Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació al seus arxius.. Bagà: Centre d'estudis baganesos. Llibre III.
- TORRAS, C. A.. A (1905): Pirineu Català. Guia itinerari. Barcelona. Bergadà. V.
- SÁNCHEZ E. (1990). "Del Bronze Final a l'Edat del Ferro". DD.AA., El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat. Àmbit de Recerques del Berguedà, núm. 4. Berga. P. 186-187.
- SANTANDREU, D. (2016) "Queralt i altres santuaris marians berguedans sota la mirada del pare Narcís Camós (segle XVII)". L'Erol, núm. 129. pp. 26-29
- SERRA, R. et altri (1991): Guia d'Art del Berguedà. Berga, Ed. Consell Comarcal del Berguedà i Patronat del Centre d'Estudis del Berguedà.
- SOCIETAT D'ARQUEOLOGIA DEL BERGUEDÀ (2004). Inventari de camins de Capolat. Inèdit.
- SOCIETAT D'ARQUEOLOGIA DEL BERGUEDÀ (2004). Inventari i Catalogació del Patrimoni Cultural moble i immoble del Municipi de Capolat. Inèdit.

SOLER, Ramon (2012). Xemenieies del Berguedà. Edició de l'autor.

VILADÉS, Ramon (2012) "Santuaris del Berguedà" .L'Erol, núm 112. pp. 13-17

VILAMALA i TERRICABRES, Joan (2001). L'obra dels Pujol. Escultors de la Catalunya central (ss. XVIII-XIX). Col·lecció Nostra història, núm. 2. Farell editors.

VILAMARA, J. (2006). "Quatre retaules més de Josep Pujol". Revista AUSA, Col. 22, Núm. 158.

VVAA (1985): Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana.

VVAA (1978) Monuments de la Catalunya romànica. El Berguedà. Grup

VV.AA: (1981) Gran geografia comarcal de Catalunya, vol. II, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, p. 262 Enciclopèdia Catalana. Barcelona

VV.AA.: (1994) El Berguedà [Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, 5], Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, p. 49, fig. P. 50

8. WEBGRAFIA

Santuari de la Mare de Déu dels Tossals, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/FitxaGeneral?index=0&consulta=MSUxK3Rvc3NhbmMgQ2Fwb2xhdCUyKy0xJQ%3D%3D&codi=3111> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Sant Martí de Coforb, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=3123> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Trasserra, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/FitxaGeneral?index=10&consulta=MSUxK2NhcG9sYXQIMistMSU%3D&codi=3125> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Fotografies antigues de Trasserra. Calaix.gencat. Consultat a: <http://calaix.gencat.cat/handle/10687/65518?locale-attribute=en> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Fotografies antigues del jaciment de la Cova de Rocaterçana (1991) dipositades al <http://calaix.gencat.cat/>. Consultat a: http://calaix.gencat.cat/handle/10687/1/discover?query=&filtertype_0=title&filter_relational_operator_0=contains&filter_0=&filtertype=jaciment&filter_relational_operator>equals&filter=Cova+de+Roca+Ter%C3%A7ana [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Cova de Rocaterçana, Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarque.cultura.gencat.cat/FitxaGeneral?index=0&consulta=MSUxK3JvY2EgdGVyw6dhbmElMistMSU%3D&codi=6420> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Sant Salvador, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=3118> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Fotografies antigues del jaciment de la Balma de Torneula (1991) dipositades al <http://calaix.gencat.cat/>. Consultat a: <http://calaix.gencat.cat/handle/10687/96594/browse?type=jaciments&value=Bauma%20de%20Torneula> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Balma de Torneula, Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarque.cultura.gencat.cat/FitxaGeneral?index=0&consulta=MSUxK3Rvcn5ldWxhJTlIrLTEl&codi=6413> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Sant Andreu de la Serreta, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=3115> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Sant Quintí de Travil, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=3116> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Cementiri de Sant Quintí de Travil, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarque.cultura.gencat.cat/FitxaGeneral?index=0&consulta=MSUxK3RhcmF2aWwIMistMSU%3D&codi=13969> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Alguns Goigs. Consultat a: <https://algunsgoigs.blogspot.com/2014/09/goigs-la-mare-de-deu-dels-tossals.html> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Arxiu Diocesà de Solsona. Consultat a: <https://bisbatsolsona.cat/documentacio-2/documents-larxiu-diocesa/> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Servei d'Informació: Zones especials de Conservació. Consultat a: http://zec2.ctfc.cat/fitxa_espais.php?id=ES5130029&codiRegio=ALP [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Arxiu Municipal de Capolat. Consultat a: <https://xam.diba.cat/wiki/arxiu-municipal-de-capolat> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Església de Sant Martí de Capolat, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=3112> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Tulipmania. Consultat a: <https://tulipmania.es>

PARES. Consultat a: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/find?nm=&texto=capolat> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Archivo Histórico Nacional. Consultat a: <https://www.culturaydeporte.gob.es/cultura/areas/archivos/mc/archivos/ahn/portada.html> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

PARES. Consultat a: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/find?nm=&texto=capolat> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Centro Documental de la Memoria Histórica. Consultat a: <https://www.culturaydeporte.gob.es/cultura/areas/archivos/mc/archivos/cdmh/portada.html> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

PARES. Consultat a: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/find?nm=&texto=CAPOLAT> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Serrat de les Tombes - Tomba 1, Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarque.cultura.gencat.cat/FitxaGeneral?index=0&consulta=MSUxK3NlcnJhdCBkZSBsZXMGdG9tYmVzJTlrlTEl&codi=13672> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Dipòsit d'Arxius de Cervera. Consultat a: https://xac.gencat.cat/ca/lLista_arxius_comarcals/segarra/diposit_arxius_cervera/ [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Web de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Consultat a: <https://anc.gencat.cat/es/inici/> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Masia de Terrers, Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Consultat a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=3121> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Arxiu Comarcal del Berguedà. Consultat a: <http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Arxiu de l'Àmbit de Recerques del Berguedà. Consultat a: <https://www.irmu.org/centers/center/55> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Fitxa descriptiva del Pantà de l'Espunyola a l'Inventari de Zones Humides de Catalunya. Consultat a: https://mediambient.gencat.cat/ca/05_ambits_dactuacio/patrimoni_natural/sistemes_dinformacio/zones_humides/fitxes_descriptives/llobregat/ [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Fitxa de la Riera de Clarà en el Mapa de Patrimoni de Casserres. Consultat a: <https://patrimonicultural.diba.cat/element/riera-de-clara-0> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Fitxa del Salt de Sallent del Mapa de Patrimoni Cultural de l'Espunyola. Consultat a: <https://patrimonicultural.diba.cat/element/salt-de-sallent> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Fosses de Capolat en el mapa de fosses comunes de la Generalitat. Consultat a: <https://fossesirepressio.cat/ca/capolat-fora-cementiri-capolat> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

Noticia sobre les fosses comunes de Capolat a TV3. Consultat a:
<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/telenoticies/fosses-comunes-guerra/video/4885851/#.UvGzX1ix-bA.twitter> [Darrera consulta: 12 d'agost 2022].

**Diputació
Barcelona**

Comte d'Urgell, 187
Edifici del Relotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566
Fax 934 022 825
o.patrimonio@diba.cat
www.diba.cat/opc